

biblioteka
otwartej
nauki

Wolne licencje w nauce. Instrukcja

biblioteka
otwartej
nauki

www.bon.edu.pl

"Będę znany, będę miał nazwisko.

**Ludzie czasem nawet dojdą do wniosku,
że muszą zacytować."**

Prof. Włodzimierz Lengauer

**"Jeżeli nie będziecie publikować, ogłaszać
w sieci, dawać dostępu, to nie będziecie
czytani i będziecie zepchnięci na margines."**

Prof. Sławomira Żerańska-Kominek

Biblioteka Otwartej Nauki jest projektem otwierania dostępu do publikacji naukowych z dziedzin nauk humanistycznych.

Pomagamy czytać umowy wydawnicze. Wspieramy w negocjacjach z wydawcami. Po wyjaśnieniu kwestii praw autorskich bierzemy na siebie proces digitalizacji i przygotowujemy publikacje, które nie istnieją w wersji cyfrowej do publikacji w sieci. Autor chcący udostępnić swoją publikację nie ponosi żadnych kosztów.

Projekt:

Projekt
dofinansowany
przez:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

**Wolne licencje
w nauce.
Instrukcja**

Wolne licencje w nauce. Instrukcja

Opracowanie zbiorowe przygotowane w ramach booksprintu

Biblioteki Otwartej Nauki 14/06/2013

Halszka Brzóska, Kuba Danecki, Mateusz Franczak, Klaudia Grabowska,
Paulina Haratyk, Anna Kalinowska, Marta Moraczewska, Paweł Nowak,
Dominika Paleczna, Ewa Rozkosz, Katarzyna Rybicka, Grzegorz Stunża,
Dorota Szkodzińska, Magdalena Szuflita, Kamil Śliwowski, Alek Tarkowski,
Marcin Wilkowski, Bożena Bednarek-Michalska

Redaktorzy merytoryczni:

Klaudia Grabowska, Kamil Śliwowski

Publikacja finansowana ze środków:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Patronat:

warsztat badacza

Opracowane w ramach projektu Spółdzielnia Wiedza finansowanego
ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie
autorstwa Na tych samych warunkach. Pewne prawa zastrzeżone
na rzecz autorów oraz Fundacji Projekt: Polska.

Pełna treść licencji dostępna pod adresem:

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>

Publikacja dostępna w sieci pod adresem:

<http://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/wolne-licencje-w-nauce-instrukcja/>

ISBN 978-83-936110-2-7

spis treści

11	wstęp
15	o otwartym dostępie i wolnych licencjach
23	wolne licencje creative commons w nauce
29	dłaczego CC BY i CC BY-SA?
31	jak czytać umowy? wskazówki dla twórców
41	otwieranie publikacji przez autora
45	dłaczego warto publikować prace naukowe na wolnych licencjach?
49	jak przekonać wydawcę, aby opublikował moją pracę na wolnej licencji?
53	jak zacząć? praktyczne porady
57	open access poza tradycyjnym publikowaniem naukowym
61	koalicja otwartej edukacji
63	słowniczek
68	bibliografia

» **BIBLIOTEKA OTWARTEJ NAUKI** ma na celu szeroko pojęte wsparcie działań związanych z otwieraniem zasobów naukowych.

Działamy na rzecz promocji popularyzacji wiedzy o nowoczesnych modelach dystrybucji treści naukowych, edukacji w zakresie podstaw prawa autorskiego. Udzielamy wsparcia zarówno naukowcom, którzy swoje prace chcą publikować w otwarty sposób, jak i wydawnictwom, redakcjom, instytucjom naukowym, które chcą wdrażać otwarte modele dystrybucji treści.

Ważnym komponentem projektu jest moduł digitalizacyjny. Obecnie najczęściej wykorzystywanym w praktyce modelem dystrybucji książek o wyczerpanych nakładach jest nieautoryzowane powielanie: kserowanie i skanowanie. Odbywa się to w szarej strefie, poza wiedzą i kontrolą autora. Chcemy zastąpić ten model innym – umożliwiającym otwarty dostęp dla wszystkich zainteresowanych, ale za zgodą autorów i na wybranych przez nich zasadach. Chcemy stworzyć wzorcowy model digitalizacji i udostępniania zasobów w oparciu o wolne licencjonowanie treści i otwarte standardy techniczne – zapewniające najwyższy poziom dostępności, a więc i zysku społecznego z digitalizowanego zasobu.

Do współpracy zapraszamy autorów publikacji naukowych i wydawnictwa. Zdigitalizowane materiały przekazujemy autorom do dowolnego wykorzystania. Można je umieścić równolegle na stronach prywatnych lub instytucjonalnych. W kolekcji zamieszczamy również publikacje nowsze. Ich autorzy mogą zwiększyć wykorzystanie swoich prac poprzez udostępnienie ich w Bibliotece Otwartej Nauki.

Punktem wyjścia do umieszczenia publikacji w Bibliotece Otwartej Nauki jest zgoda autora. Wspieramy przy tym twórców w ustaleniu stanu autorskich praw majątkowych do ich publikacji, udzielając niezbędnej pomocy prawnej.

Zainteresowanych udziałem w projekcie autorów, wydawców, instytucje dydaktyczne i naukowe prosimy o kontakt: bon@centrumcyfrowe.pl

wstęp

10 lat temu grupa badaczy, bibliotekarzy, archiwistów i ekspertów zebrała się, by sformułować normy nowoczesnej komunikacji naukowej realizowane wówczas przez wąskie grono naukowców z niektórych dyscyplin naukowych. Przyjęta przez nich w 2002 roku Deklaracja Budapeszteńska ukonstytuowała ruch otwartego dostępu (ang. Open Access) – ruch działający na rzecz powszechnego i wolnego dostępu do treści naukowych. Po 10 latach postulat otwartego dostępu do wiedzy zgromadzonej w publikacjach naukowych – zrozumiały początkowo jedynie dla garstki naukowców i działaczy – realizowany jest w praktyce przez tysiące naukowców, redakcji czasopism naukowych, bibliotek i repozytoriów oraz władz uczelni i jednostek badawczo-rozwojowych.

W ubiegłym roku byliśmy świadkami nasilenia dyskusji o przyszłości dostępu do treści naukowych: naukowcy w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych na masową skalę wyrażali poparcie dla otwartego dostępu, jednocześnie krytykując lub nawet bojkotując tradycyjne model publikowania w nauce oraz działalność niektórych wydawnictw naukowych; ukuto nawet termin „akademicka wiosna”¹. Intensywne działania naukowców przyniosły owoce w postaci coraz częściej wprowadzanych w życie zmian prawnych na rzecz dostępności i otwartości nauki. Przykładem może być najnowsza polityka brytyjskich Research Councils (RCUK), zakładająca obowiązek publikowania w otwartym dostępie materiałów naukowych powstałych ze środków publicznych. Podobnie administracja publiczna rozszerza politykę otwartości, przyjętą dotychczas przez National Institute of Health, na kilkanaście innych instytucji badawczych. Także organizacje międzynarodowe, takie jak UNESCO, promują otwarty dostęp, wierząc, że w ten sposób wspierają ogólnoswiatową

¹ 'Academic spring: how an angry maths blog sparked a scientific revolution', Alok Jha, Guardian, 9/04/2012, dostęp online <http://www.guardian.co.uk/science/2012/apr/09/frustrated-blogpost-boycott-scientific-journals>

wymianę wiedzy i innowacji oraz rozwój społeczno-gospodarczy.

Dyskusja ta toczyła się również w Polsce – przy okazji ACTA, w związku z powstaniem ruchu Obywateli Nauki i wokół założeń ustawy o otwartości zasobów publicznych pod koniec roku 2012.

Z czasem akceptacja idei pełnej otwartości staje się coraz bardziej widoczna także na gruncie prawnym. W 10-lecie sformułowania Deklaracji Budapeszteńskiej opracowane zostały nowe rekomendacje, które zawierają m.in. silne wskazanie na stosowanie wolnych licencji prawnoautorskich przy wdrażaniu modelu otwartego dostępu (w szczególności licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa). Wybór ten jest nieprzypadkowy – lata praktyki i rozwoju zarówno obywatelskiego ruchu naukowców na rzecz otwartości, jak i wydawnictw i instytucji wspierających otwarty dostęp, wskazują, że rozwiązanie dające najszerszy zakres wolności jest też najskuteczniejsze: najlepiej gwarantuje dostępność wyników badań, wpływa na ich cytowalność i popularyzację nauki.

Popularność otwartego dostępu w Polsce rośnie – owocują działania realizowane przez kilkanaście lat przede wszystkim przez bibliotekarzy tworzących biblioteki cyfrowe. Dzisiaj mamy pierwsze repozytoria instytucjonalne oraz instytucjonalne polityki otwartości. Coraz więcej publikacji naukowych jest wydawanych w modelu otwartego dostępu. Jednocześnie jednak wiedza na temat otwartego dostępu w polskim środowisku naukowym jest wciąż jeszcze niewystarczająco usystematyzowana i jako taka nie zaistniała wciąż w pełni jako wskazana i korzystna dla naukowców alternatywa dla tradycyjnej formy komunikacji naukowej. Poza wyjątkami takimi jak działalność Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Centrum e-learningu Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, brak jest w ofercie polskich uczelni systemowego podejścia do edukacji naukowców w tym zakresie. Tymczasem brak świadomości znaczenia otwartego dostępu oraz odpowiedniej wiedzy wśród naukowców jest barierą równie istotną, co brak odpowiedniej infrastruktury czy decyzji administracyjnych dotyczących polityki otwartości.

Poniższa publikacja ma na celu przybliżenie autorom publikacji naukowych podstawowych zagadnień z zakresu prawa autorskiego oraz zapewnienie praktycznej wiedzy pozwalającej włączyć się w ruch otwartego

dostępu – jeden z najważniejszych kierunków rozwoju współczesnej komunikacji naukowej. Podobne cele przyświecają projektom Biblioteka Otwartej Nauki Centrum Cyfrowego oraz BazHum Muzeum Historii Polski, które to należy traktować również jako narzędzia dla otwartej nauki.

W publikacji, którą trzymacie w ręku:

- staramy się przystępnie wyjaśnić podstawy prawa autorskiego i licencji Creative Commons,
- chcemy przekonać autorów, że warto wykorzystywać wolne licencje do publikowania własnych prac i pokazujemy dlaczego,
- dajemy praktyczną instrukcję m.in. tego, jak czytać umowy wydawnicze i na co zwracać uwagę, aby zapewnić jak najszerszy dostęp do własnej publikacji naukowej,
- przypominamy autorom, że umowy można, a nawet należy negocjować, oraz podsuwamy argumenty, za pomocą których mogą przekonywać wydawców do publikowania na otwartych licencjach.

Publikacja ta powstała w przeważającej mierze podczas intensywnego, dwudniowego warsztatu dotyczącego komunikacji naukowej i została przygotowana przez grupę naukowców, bibliotekarzy oraz ekspertów od komunikacji naukowej i otwartego dostępu. Sama wdraża więc ideały otwartego dostępu: swobodną współpracę naukowców i wymianę wiedzy. Z pomocą tej publikacji i dostępnych publicznie narzędzi także Wy możecie wziąć sprawy otwartego dostępu do polskiej nauki w swoje ręce.

Redaktorzy

o otwartym dostępie i wolnych licencjach

Rozwój internetu i cyfrowych technologii komunikacyjnych znacząco wpłynął na zmiany form i kanałów komunikacji naukowej. Jednym z najważniejszych trendów jest rozwój modelu Open Access, związanego z otwartym udostępnianiem artykułów naukowych (i nie tylko).

Niniejszy rozdział prezentuje podstawowe modele publikacji promowane przez ruch Open Access, różniące się stosowanymi rozwiązaniami prawnymi i sposobami dystrybucji treści. Przywołane zostały także badania prowadzone nad wzrostem cytowalności prac udostępnionych w otwartym modelu oraz wskazane miejsca w Internecie ułatwiające wyszukiwanie informacji o otwartych publikacjach.

Pojęcie open access jest używane do określenia wielu aspektów związanych z otwartością. Nazwane tak mogą być między innymi:

- ogólnie ujęte otwarte zasoby, otwarte publikacje – to potoczne rozumienie OA, nie wprowadzające podziału na poziomy otwartości zasobu;
- modele prawne i ekonomiczne OA;
- kanały przepływu informacji naukowej (przede wszystkim repozytoria i czasopisma);

Ruch Open Access, rozumiany jako społeczne, zorganizowane działanie na rzecz jak najszerzego otwierania zasobów.

Wśród twórców i zwolenników OA cały czas trwa dyskusja wokół jego definicji. Generalnie otwarty dostęp oznacza zagwarantowanie użytkownikom optymalnego dostępu do artykułów naukowych za pośrednictwem Internetu. Według Petera Subera, jednego z założycieli ruchu OA, kiedy mówimy o zasobie czy pojedynczej publikacji open access, definiujemy ją jako „cyfrową, dostępną online, bezpłatną i wolną od większości ograniczeń prawnoprawnych i licencyjnych” (Suber, 2012). Inaczej mówiąc,

otwarty dostęp oznacza dawanie użytkownikom nieograniczonego dostępu do artykułów naukowych za pośrednictwem Internetu. Można nim też objąć prace dyplomowe i doktorskie, monografie naukowe i rozdziały książek, materiały edukacyjne i zasoby e-learningowe. Mówiąc zaś o kanałach przepływu informacji, wyróżniamy obecnie dwa modele OA: repozytoria (zielona droga) i czasopisma (złota droga), które z kolei mają różny stopień otwartości, w zależności od stosowanych technologii i decyzji ich dystrybutorów.

Ruch Open Access

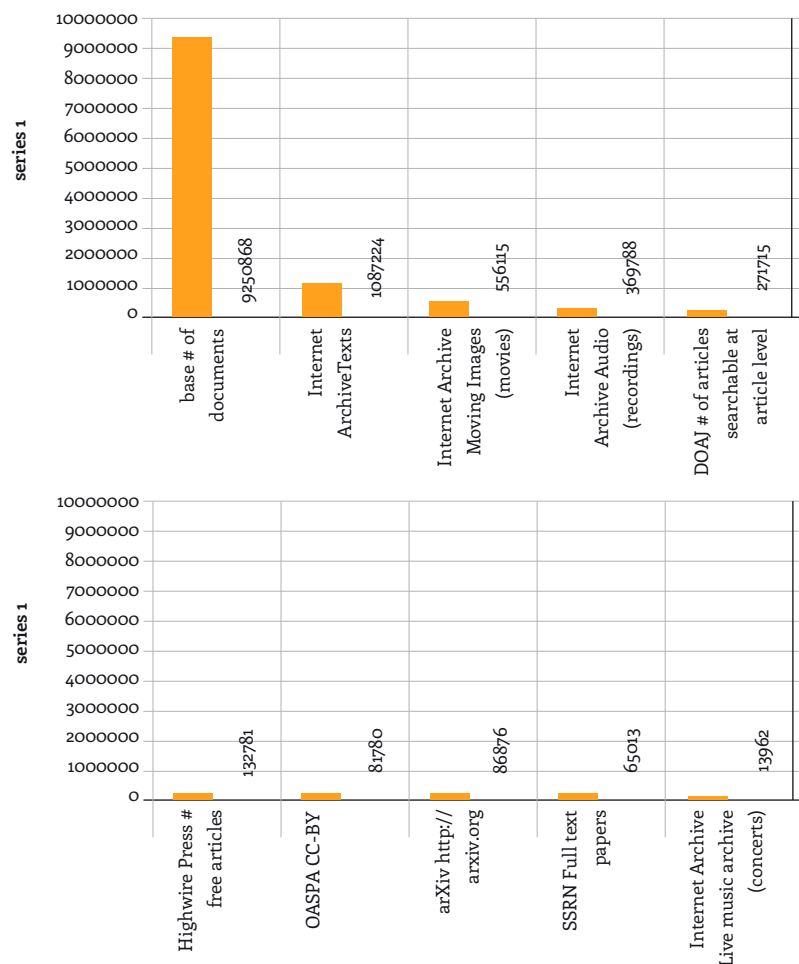
Powstanie Ruchu Open Access zawdzięczamy naukowcom i bibliotekarzom, którzy w latach 90. dostrzegli, że mogą zmienić tradycyjny sposób dystrybucji treści na nowoczesny, bardziej otwarty i tańszy. Jednym z podstawowych argumentów działaczy Ruchu za otwartym dostępem do tekstów naukowych był fakt, że większość badań naukowych finansowana jest ze środków publicznych za pomocą grantów, a zatem wszyscy obywatele powinni mieć prawo dostępu do tego, co pośrednio sfinansowali. Innym argumentem, jakiego używali, był szerszy zasięg i zakres oddziaływania otwartego artykułu, znacznie wychodzący poza wąskie grono specjalistów z danej dziedziny.

Wieloletnie działania Ruchu OA doprowadziły do podjęcia poważnych decyzji nie tylko w środowiskach naukowych, ale i na szczeblu państwowym. Korzyści z otwartego dostępu oraz przekonanie, że obywatele powinni mieć zapewniony równy i powszechny dostęp do wiedzy i najnowszych badań naukowych, doprowadziły na przykład do wprowadzenia w 2013 roku obowiązku otwartego publikowania badań naukowych w USA i Wielkiej Brytanii. W Polsce oraz innych krajach także toczą się teraz debaty na ten temat.

Działacze Ruchu OA są szczególnie wrażliwi na poszerzanie dostępu do wiedzy w krajach rozwijających się, dla których upowszechnianie tekstów OA ma wyjątkowe znaczenie: naukowcy i instytucje tych krajów nie mają środków finansowych potrzebnych na zakup literatury naukowej. Dlatego w prace społecznego Ruchu OA włączyło się wiele organizacji i fundacji, np. SPARC, EIFL, Bill & Melinda Gates Foundation, Open Knowledge Foundation, które rozwijają infrastrukturę informatyczną, promują OA,

digitalizują treści czy wspierają rozwój polityk państwowych i instytucjonalnych na rzecz OA.

Ruch OA doprowadził do realizacji tysięcy projektów, które tworzą modele, standardy, infrastrukturę i treści otwartej nauki. Dzięki nim świat ma w tej chwili do dyspozycji około 50 mln tekstów naukowych dostępnych online w sposób otwarty oraz prawie 10 tysięcy otwartych czasopism (w tym 157 czasopism z Polski, co daje nam 15. miejsce w rankingu światowym). Ruch OA zmienił nie tylko model przepływu informacji naukowej, ale spowodował też, że wielcy wydawcy, dotychczasowi monopoliści wiedzy, musieli zacząć budować własne modele biznesowe, które wpisują się w ten społeczny ruch.

Wzrost zasobów otwartych od marca 2012 do marca 2013. Schemat opracowany przez działaczkę Ruchu OA Heather Morrison. Źródło: Dramatic Growth of Open Access 2013 First Quarter: Comparisons. [dostęp 25.06.13]. Tryb dostępu: <http://poeticeconomics.blogspot.ca/2013/04/dramatic-growth-of-open-access-3013.html>.

Otwarte zasoby w nauce to nie tylko artykuły, ale też inne materiały naukowe oraz zasoby z obszaru kultury czy edukacji, mające zastosowanie w nauce: kursy, podręczniki, fotografie, filmy czy grafika. Powyższy wykres (Morrison, 2013) pokazuje radykalny wzrost zasobów OA w różnych serwisach. Nie ujmuje on jeszcze surowych danych badawczych (datasets). Przewiduje się, że wzrost ten będzie permanentny, wraz z rosnącą liczbą

instytucji i inicjatyw uznających model OA za podstawę swojej komunikacji naukowej.

Modele prawne open access

> **Gratis open access** – jest rozumiany jako „darmowy i otwarty dostęp do treści – rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym oraz możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego technicznie korzystania z nich zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa” (Siewicz, 2012).

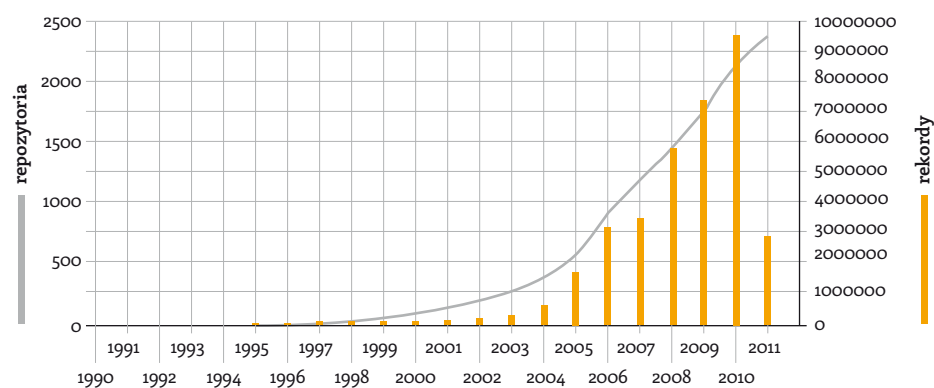
> **Libre open access** – to „wolny i otwarty dostęp – rozpowszechnianie utworu lub przedmiotu prawa pokrewnego w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z nich oraz z ich ewentualnych opracowań; licencja może zawierać postanowienia nakładające na korzystającego zobowiązania nienaruszające istoty uprawnienia do nieograniczonego, nieodpłatnego i niewyłącznego korzystania, takie jak obowiązek przekazania odbiorcy informacji o twórcy, producencie lub wydawcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub obowiązek udostępnienia odbiorcom przedmiotu licencji lub jego opracowania na takiej samej licencji” (Siewicz, 2012).

Modele dystrybucyjne open access

> **Złota droga otwartego dostępu** – to droga publikowania prac naukowych w czasopiśmie dających otwarty dostęp do wszystkich artykułów. W modelu otwartym publikują przede wszystkim nowe firmy wydawnicze, opierające swoje działania na modelach biznesowych odmiennych od tych tradycyjnie przyjętych: BioMed Central, Hindawi oraz Public Library of Science. Niektóre czasopisma stosują hybrydowy model ekonomiczny, w którym pojedyncze artykuły, których autorzy, instytucje czy fundatorzy wniosą opłatę, zostają opublikowane w otwartym dostępie, inne zaś są zamknięte i płatne. Model ten stosuje wiele największych wydawnictw świata, np. Springer, Nature czy Elsevier oraz działające w Polsce wydawnictwo Versita Open Access.

> **Zielona droga otwartego dostępu** – to droga publikowania prac

naukowych w repozytoriach otwartych, często oparta na samodeponowaniu (self-archiving). Autorzy sami udostępniają preprint lub postprint w repozytorium instytucjonalnym (jak np. AMUR, <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/>), dziedzinowym (jak np. arXiv, <http://arxiv.org/>), centralnym (jak np. HAL, <http://hal.archives-ouvertes.fr/>) lub na prywatnej stronie WWW autora. Do repozytorium najczęściej trafia postprint – zrecenzowana, ostateczna wersja tekstu dostarczona przez autora (rzadziej przez wydawcę), często za zgodą wydawcy.

Wzrost liczby repozytoriów w latach 2005-2013. Źródło: Open DOAR [dostęp 25.06.13]. Tryb dostępu: http://www.open_doar.org/.

Modele ekonomiczne open access

W Ruchu OA wypracowano kilkanaście modeli biznesowych, które stosowane są przez różne instytucje, zarówno publikujące czasopisma, jak i te tworzące repozytoria. Tradycyjnie koszty publikacji czasopisma pokrywane są z opłat za dostęp: subskrypcję lub pay-per-view. W nowym modelu może to wyglądać inaczej. Niektóre instytucje za opublikowanie artykułu w czasopiśmie pobierają opłaty od autorów, ich pracodawców czy fundatorów (ang. Article Processing Charges). Przykładem wykorzystania tego modelu jest polski udział w projekcie Springer Open Choice, w którym każdy polski naukowiec może opublikować artykuł w tytułach Springera, a opłatę do końca roku 2013 pokrywa MNiSW.

Inne wydawnictwa czy instytucje naukowe finansują swoje publikacje z międzynarodowych subsydiów, grantów lub uczelnianych środków.

Są też takie czasopisma, które utrzymują sponsorzy, szczególnie tytuły medyczne czy techniczne. Inne metody finansowania oparte są na reklamodawcach. Więcej informacji o modelach biznesowych znaleźć można w serwisie OA Directory: http://oad.simmons.edu/oadwiki/OA_journal_business_models.

Instytucje naukowe działają obecnie w okresie przejściowym, w którym funkcjonują wydawnictwa działają zarówno w tradycyjnym - subskrypcyjnym - modelu jak i stosują nowe modele biznesowe. Koszty opłat subskrypcyjnych oraz utrzymywania tradycyjnego modelu są tak wysokie, że instytucjom brak często środków finansowych, by pokryć koszty otwartego publikowania. Dopóki czasopisma wydawane na zasadzie subskrypcji będą przeważać, instytucjonalne fundusze, które mogłyby potencjalnie pokryć koszty złotej drogi OA, są wciąż przypisane do pokrycia kosztów subskrypcji czasopism mających wysokie miejsce w rankingach. Anulowanie subskrypcji tych czasopism jest niemożliwe i spotkałoby się z ostrym sprzeciwem pracowników naukowych, dla których niezbędny jest dostęp do wielu różnych źródeł naukowych.

Dopóki funkcjonuje stary model ze wskaźnikiem Impact Factor i dostosowanym do niego modelem parametryzacji uczelni (m.in. polskich), adaptacja nowych modeli otwartych, szczególnie w obszarze czasopism naukowych, będzie trudna. Jednakże modyfikacje zastanych form, a następnie gwałtowna przemiana w coraz bardziej scyfryzowanym świecie będą w końcu koniecznością. W okresie przejściowym tak istotne jest więc rozbudowywanie repozytoriów, opartych na samo-archiwizacji tekstów przez naukowców.

Znaczenie otwartego publikowania dla autorów

Głównym celem upowszechniania wiedzy jest wymiana naukowa oraz maksymalizacja oddziaływania publikacji na inne badania naukowe i innowacje. W świecie nauki nadal jednak obowiązują oceny poszczególnych naukowców czy instytucji oparte na konkretnych wskaźnikach wzrostu. Dlatego liczba cytowań i Impact Factor czasopisma, w którym publikuje się prace naukowe, są wciąż ważniejsze niż wymiana wiedzy. W związku z tym prowadzi się badania bibliometryczne, które pokazują, jak ten wpływ wygląda, szczególnie zaś, jaki jest związek pomiędzy

swobodnym dostępem do pełnego tekstu a liczbą cytowań i wzrostem Impact Factor. Przykładem może tu być badanie przeprowadzone przez Eysenbacha w roku 2006, które objęło teksty biologiczne znajdujące się w Public Library of Science. Wykazało ono, że prawdopodobieństwo cytowania artykułów opublikowanych w otwartym dostępie w PLoS było trzykrotnie wyższe niż w przypadku artykułów zamkniętych, a także wyższe niż w przypadku artykułów archiwizowanych przez autorów na ich własnych stronach www. Inne badanie przeprowadzone w 2012 roku przez Bo-Christer Björka i Davida Solomona (Björk & Solomon, 2012) pokazało, że czasopisma OA indeksowane przez bazę ISI Web of Science mają taki sam poziom cytowań jak czasopisma tradycyjne. Kolejny przykład z 2010 roku (Gargouri et al., 2010) ujawnił natomiast, że przewaga cytowań artykułów w otwartym dostępie występuje bez względu na to, czy archiwizacja była dokonana indywidualnie, czy obligatoryjnie.

Dla uwiarygodnienia powyższych badań autorzy sami mogą sprawdzić poziom cytowań swoich tekstów upowszechnionych w Internecie, zakładając profile w takich narzędziach jak Google Scholar Citations, Publish or Perish czy Research Gate. Pokazują one, co dzieje się z artykułami w zależności od tego, jak są upowszechnione w Internecie: czy w czasopiśmie otwartym, czy w repozytorium. Dobór kanału dystrybucji jest bardzo ważny, bo od jego standardów i narzędzi zależy, czy i jak publikacja będzie widoczna w sieci.

wolne licencje creative commons w nauce

Czym są licencje Creative Commons?

Licencje CC zostały stworzone po to, aby uprościć korzystanie z prawa autorskiego w sieci i swobodnie w zgodzie z nim dzielić się twórczością. W przypadku nauki to szczególnie istotne: większa dostępność prac zachęca do dalszego ich wykorzystywania, sprzyjając tym samym szybszemu rozwojowi nauki. Dla autorów licencje CC to możliwość łatwego udostępniania i rozpowszechniania prac oraz określania, na co pozwolą ich odbiorcom. Dla użytkowników to znaki drogowe mówiące o tym, co i na jakich warunkach mogą z danym dziełem zrobić.

Licencje CC działają jako wzory umów licencyjnych niewyłącznych, co oznacza, że nie potrzeba żadnej formy pisemnej, aby ich udzielić (choć dla pewności i dokumentacji warto to robić). Licencje są nieodpłatne i niewyłączne, czyli obowiązują każdego, kto korzysta z dostępnego na nich utworu, bez ograniczeń czasowych i terytorialnych. Można to porównać do znaków drogowych, które obowiązują każdego, kto korzysta z publicznej drogi (w tym wypadku znaki w postaci licencji będą obowiązywać każdego, kto korzysta z naszego artykułu).

Wszystkie licencje Creative Commons mają cechy wspólne (m.in. poszanowanie praw autorskich osobistych) oraz dodatkowe warunki wybrane przez licencjodawcę (czyli twórcę lub posiadacza praw autorskich). Korzystając z licencji CC, twórca zawsze zachowuje prawa autorskie, a jednocześnie umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie swojego dzieła. Dodatkowo może określić, czy wykorzystywanie go może odbywać się wyłącznie w warunkach niekomercyjnych oraz czy zezwala na tworzenie utworów zależnych.

Licencje Creative Commons nie naruszają wolności korzystania z dozwolonego użytku i prawa cytatu, wynikających z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Użycie licencji pozwala na jednoznaczne zdefiniowanie dodatkowych uprawnień użytkowników (licencjobiorców). Licencjobiorca musi przestrzegać wszystkich wskazanych warunków licencji – w przeciwnym wypadku licencja automatycznie wygasa. Podstawowym warunkiem jest podanie informacji o autorze oraz o licencji, na jakiej dostępna jest treść. Pozostałe warunki wynikają z wyboru licencjodawcy.

Warunki licencji

UZNANIE AUTORSTWA (SKRÓT **BY** – ANG. ATTRIBUTION)

Uznanie autorstwa oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne, pod warunkiem że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru.

UŻYCIE NIEKOMERCYJNE (**NC** – ANG. NON-COMMERCIAL)

Użycie niekomercyjne oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz inne utwory opracowane na jego podstawie, ale nie można czerpać z tego tytułu korzyści finansowych.

NA TYCH SAMYCH WARUNKACH (**SA** – ANG. SHARE-ALIKE)

Ten warunek oznacza, że wolno rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej jak ta, na jakiej udostępniono utwór oryginalny.

BEZ UTWORÓW ZALEŻNYCH (**ND** – ANG. NON DERIVATIVES)

Ten warunek oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci. Tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone.

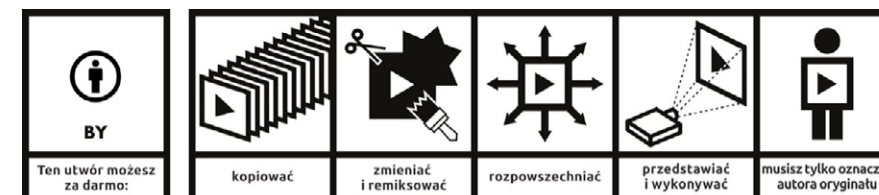
Licencje CC są kombinacjami wymienionych warunków.

Licencje

UZNANIE AUTORSTWA 3.0 POLSKA.

Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie,

przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy. Takiej licencji używa m.in. strona Białego Domu, czyli amerykańskiego urzędu prezydenta. To także licencja najczęściej używana przez wydawnictwa naukowe pozwalające na otwarty dostęp, np. PLOS (Public Library of Science).

UZNANIE AUTORSTWA – NA TYCH SAMYCH WARUNKACH 3.0 POLSKA.

Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu, o ile na utwory zależne zawsze będzie udzielona taka sama licencja. Jest to licencja używana przez Wikipedię i wszystkie jej siostrzane projekty.

UZNANIE AUTORSTWA – UŻYCIE NIEKOMERCYJNE 3.0 POLSKA.

Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją, np. zezwalającą na komercyjne użycie). Na taką licencję pozwalają m.in. wydawnictwa Springer i Sage.

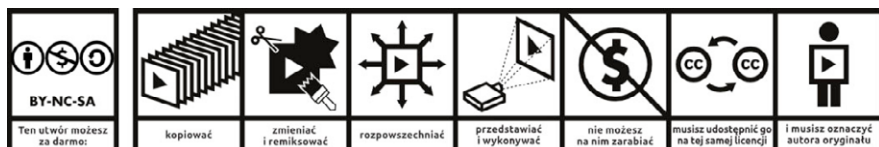
UZNANIE AUTORSTWA – BEZ UTWORÓW ZALEŻNYCH 3.0 POLSKA.

Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych, jak i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (bez tworzenia utworów zależnych).

UZNANIE AUTORSTWA – UŻYCIE NIEKOMERCYJNE – NA TYCH SAMYCH WARUNKACH 3.0 POLSKA.

Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych z zastrzeżeniem, że utwory zależne zawsze będą objęte tą samą licencją.

UZNANIE AUTORSTWA – UŻYCIE NIEKOMERCYJNE

– BEZ UTWORÓW ZALEŻNYCH 3.0 POLSKA.

Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (czyli nietworzenia utworów zależnych). Jest to najbardziej restrykcyjna z licencji. Używa jej dla swoich stron i publikacji Open Society Foundation, a w nauce Versita i LabScience.

Tylko dwie z sześciu licencji creative commons są wolne (CC BY – Creative Commons Uznanie Autorstwa oraz CC BY-SA Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach), zgodnie z ich zapisami można:

> ponownie wykorzystywać materiały opracowane przez innych,
> zmieniać, przekształcać, adaptować do swoich celów i potrzeb (np. tłumaczyć teksty),

> łączyć z innymi materiałami (remiksować, np. tekst z dźwiękiem),

> ponownie rozpowszechniać – dzielić się swoją pracą z innymi.

Wolne licencje są szczególnie ważne w nauce: publikacje na wolnych licencjach mogą być maksymalnie szeroko udostępniane i ponownie wykorzystywane, dzięki czemu rośnie ich zasięg i możliwy wpływ w aktualnych dyskusjach naukowych.

dłaczego CC BY i CC BY-SA?

Aby w pełni zrozumieć i wykorzystać potencjał, jaki drzemie w otwartym dostępie do treści naukowych, konieczne jest zlikwidowanie barier dla ponownego wykorzystania takich treści. Sam dostęp to dziś za mało, gdyż nauka nie rozwija się tylko dzięki informacjom zawartym w artykułach naukowych, ale i dzięki nieograniczonym możliwościom ich sprawdzania, wykorzystywania i doskonalenia. Przyjmując takie założenie, za najlepsze rozwiązanie prawne dla otwartej nauki uznaje się dziś licencję Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY)¹, która gwarantuje wszystkim użytkownikom, naukowcom i czytelnikom prawa do ponownego wykorzystywania pracy. Ta licencja jest również najlepsza, w przypadku gdy chcemy popularyzować nasze osiągnięcia także poprzez umożliwienie ich komercyjnego wykorzystania. Stąd jest to licencja szczególnie popularna w naukach ścisłych i jest ona rekomendowana dla publikacji i rezultatów badań finansowanych ze środków publicznych.

W niektórych przypadkach może być wskazane ograniczenie prawa do komercyjnego wykorzystywania utworów powstałych z treści dostępnych na wolnych licencjach. W takich sytuacjach praktycznym rozwiązaniem jest zastosowanie licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC BY-SA). Licencja ta pozwala na komercyjne wykorzystanie, o ile utwory zależne będą nadal dostępne na tej samej wolnej licencji. Dzięki czemu zarówno autor, jak i każdy użytkownik będzie miał nadal pełne prawa do wykorzystania również treści powstałych w oparciu o pierwotne dzieło. Jest to model stosowany przez Wikipedię i przyjęty przez wiele naukowych projektów społecznościowych (ang. Citizen Science).

¹ Why CC BY? Open Access Scholarly Publishers Association, dostęp online <http://oaspa.org/why-cc-by/>

WARTO ZAUWAŻYĆ, ŻE CHOĆ CZĘSTO KUSZĄCE DLA AUTORÓW OGRANICZENIA W POZOSTAŁYCH LICENCJACH SĄ REKLAMOWANE PRZEZ WYDAWCÓW JAKO MODEL OA, NIE SĄ NIM WEDŁUG NAJNOWSZYCH REKOMENDACJI BUDAPESZTEŃSKIEJ INICJATYWY OPEN ACCESS. WYDAWCY, KTÓRZY UMOŻLIWIAJĄ PUBLIKOWANIE U SIEBIE WYŁĄCZNIE NA LICENCJI NP. CREATIVE COMMONS UZNANIE AUTORSTWA UŻYCIE NIEKOMERCYJNE BEZ UTWORÓW ZALEŻNYCH, W ISTOCIE REALIZUJĄ JEDYNIĘ POSTULAT DOSTĘPNOŚCI, A NIE WOLNEGO I OTWARTEGO DOSTĘPU.

jak czytać umowy? wskazówki dla twórców

Prawo autorskie to pojęcie oznaczające ogół praw przysługujących autorowi utworu oraz normy prawne upoważniające go do decydowania o użytkowaniu dzieła i czerpaniu z niego korzyści finansowych. Prawo autorskie jest formą przyznanego twórcy lub posiadaczowi praw do utworu czasowego monopolu, który chroni jego interesy i pozwala mu zarabiać na utworze przez określony czas. To również system, który pozwala posiadaczowi praw decydować o tym, jak zostanie wykorzystane jego dzieło. Dlatego podpisując umowę z wydawcą, warto poświęcić chwilę, aby zastanowić się nad zakresem uprawnień, które przekazujemy.

Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy utwór zdefiniowany jako przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze – od twórczości naukowej, poprzez filmy, gazety, oprogramowanie komputerowe, aż po notatki na Twoim blogu. Na mocy ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wszystko to podlega ochronie od chwili ustalenia.

WIELE INFORMACJI NA TEMAT POLITYKI WYDAWNICZEJ ZNAJDZIEMY NA STRONACH WYDAWCÓW. BARDZO CZĘSTO OPISUJĄ ONI WARUNKI, NA KTÓRYCH WSPÓŁPRACUJĄ Z NAUKOWCAMI, POZWALAJĄ NA WGLĄD W UMOWY CZY REGULAMINY. TAKŻE WIDOCZNE NA STRONACH OZNACZENIA, NP. IKONKI LICENCJI CREATIVE COMMONS, MOGĄ WSKAZYWAĆ SPOSÓB WYDAWANIA PRAC. PRZED ROZMOWĄ Z WYDAWCĄ DOBRZE JEST PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO DYSKUSJI, ZAPOZNAJĄC SIĘ Z NAJWAŻNIEJSZYMI ZASADAMI.

Prawa przysługujące autorowi dzielimy na osobiste oraz majątkowe.

> **Prawa osobiste** (nazywane również moralnymi) chronią intelektualny związek autora z jego dziełem oraz integralność (tzn. nienaruszalność) dzieła jako całości; są niezbywalne i nieograniczone w czasie. Oznacza to, że pomimo upływu tysięcy lat, Homera dalej uznajemy za autora „Iliady”, a „Mona Lisa” na zawsze pozostanie dziełem Leonarda da Vinci.

> **Prawa majątkowe** chronią finansowe interesy twórców i wydawców poprzez kontrolę tego, kto może korzystać z utworu (kopiować, rozpowszechniać, modyfikować). Nieobjęte ochroną są idee, wzory matematyczne, znaki i symbole państwowe, dokumenty i materiały urzędowe. Prawa majątkowe są zbywalne, można je przekazać (odpłatnie lub nieodpłatnie) innym podmiotom, które tym samym otrzymują możliwość dalszej kontroli sposobów wykorzystania dzieła. To ta kategoria jest przedmiotem umów z wydawcami.

UMOWY NIE ZAWSZE SĄ FORMUŁOWANE W KLAROWNY SPOSÓB: MOŻE ZDARZYĆ SIĘ, ŻE NIE SĄ NAWET NAZYWANE UMOWAMI. MOGĄ BYĆ OPISANE JAKO OŚWIADCZENIA LUB PRZYJĄĆ FORMUŁĘ AKCEPTACJI REGULAMINU WYDAWCY. W NIEKTÓRYCH WYPADKACH WIĄŻĄCĄ UMOWĄ MOŻE BYĆ WIADOMOŚĆ E-MAIL ALBO USTNA ZGODA NA PEWIEN ZAKRES WYKORZYSTANIA UTWORU. DLATEGO DECYDUJĄC SIĘ NA PUBLIKACJĘ PRACY, WARTO ZASTANOWIĆ SIĘ NAD POSTANOWIENIAMI, NA KTÓRE SIĘ GODZIMY.

Istnieją dwa rodzaje umów, które twórca może zawrzeć z wydawcą:

1. umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych
2. umowa licencyjna

Podstawą wszelkich umów są pola eksploatacji. Za tym prawniczym terminem kryją się po prostu sposoby i zasady wykorzystania utworu. Polem eksploatacji może być np. druk, publikacja w Internecie czy zgoda na publiczne odczytanie pracy. Każdy samodzielny sposób na wykorzystanie utworu jest polem eksploatacji i nie istnieje ich zamknięty katalog, ale opis występujący w artykule 50. Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 r. jest wzorcem, który obejmuje wszystkie znane obecnie metody wykorzystania dzieła.

„ZNANE OBECNIE” TO WYRAŻENIE, KTÓRE WARTO ZAPAMIĘTAĆ: NIE MOŻNA PODPISAĆ UMOWY NA WYKORZYSTANIE UTWORU NA POLACH EKSPLOATACJI, KTÓRE NIE ISTNIEJĄ. MA TO PEWNE PRAKTYCZNE KONSEKWENCJE DLA AUTORÓW – JEŚLI WYDAWALI PRACE PRZED UPOWSZECHNIENIEM SIĘ INTERNETU, TO ICH WYDAWCY PRAWDOPODOBNIENIE NIE POSIADAJĄ PRAWA DO PUBLIKACJI ICH DZIEŁ W SIECI.

UMOWY PODPISYWANE PRZED DRUGĄ POŁOWĄ LAT 90. MOGŁY OBEJMOWAĆ WSZYSTKIE ANALOGOWE SPOSOBY WYKORZYSTANIA DZIEŁ (POLA EKSPLOATACJI), ALE NIE MOGŁY OBJĄC TECHNOLOGII, KTÓRE JESZCZE NIE ISTNIAŁY. MOŻE STANOWIĆ TO PEWIEN PROBLEM DLA WYDAWCÓW, KTÓRZY CHCIELIBY UDOSTĘPNIĆ POSIADANE PRZEZ SIEBIE POZYCJE W INTERNECIE, ALE RÓWNOCZEŚNIE STANOWI TO SZANSĘ DLA AUTORÓW, KTÓRZY CHCIELIBY DAĆ SWOIM DZIEŁOM NOWE ŻYCIE.

Aby umowa była jasna i nie pozostawiała wątpliwości przy udzielaniu zgody na wykorzystanie na wszystkich polach eksploatacji, warto korzystać z ustawowych określeń, a zawężając wykorzystanie, stosować własne, precyzyjne określenia (np. „publikacja w Internecie na stronach wydawcy”).

Przeniesienie autorskich praw majątkowych

Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych wiąże się z przekazaniem wydawcy uprawnień do decydowania o wykorzystaniu dzieła. Autor traci możliwość decydowania o swoim utworze na każdym z pól eksploatacji, do którego prawa przekazał.

SZUKAJĄC ANALOGII POMIĘDZY UMOWAMI PRAWNOAUTORSKIMI, A INNYMI DZIEDZINAMI ŻYCIA, MOŻNA WYOBRAZIĆ SOBIE DROGĘ BIEGNĄCĄ PRZEZ NASZĄ POSESJĘ. JESTEŚMY WŁAŚCICIELAMI ZIEMI I W ZWIĄZKU Z TYM MOŻEMY DOWOLNIE DECYDOWAĆ O JEJ WYKORZYSTANIU.

UMOWA O PRZENIESIENIE PRAW NA WSZYSTKICH POLACH EKSPLOATACJI BĘDZIE ODPOWIEDNIKIEM SPRZEDAŻY DROGI INWESTOROWI: PO PODPISANIU UMOWY TO ON BĘDZIE DECYDOWAŁ O TYM, JAK WYKORZYSTAĆ DROGĘ. UDZIELENIE LICENCJI BYŁOBY SYTUACJĄ, W KTÓREJ POZOSTAJEMY WŁAŚCICIELAMI DROGI, ALE POZWALAMY INNYM Z NIEJ KORZYSTAĆ NA PEWNYCH WARUNKACH. MOŻEMY NP. ZABRONIĆ WJAZDU CIĘŻARÓWKOM, POBIERAĆ OPŁATĘ ZA PRZEJAZD SAMOCHODÓW, A ROWERZYSTOM POZWOLIĆ

JEŹDZIĆ ZA DARMO. MOŻEMY RÓWNIEŻ WYZNACZYĆ GODZINY, KIEDY NA NASZEJ DRODZE ODBYWA SIĘ RUCH. RÓWNOCZEŚNIE CAŁY CZAS POZOSTAJEMY WŁAŚCICIELAMI TERENU I W DOWOLNEJ CHWILI MOŻEMY WYCOFAĆ NASZĄ ZGODĘ ORAZ ZMIENIĆ WARUNKI. W OPISANEJ SYTUACJI POSZCZEGÓLNE TYPY WYKORZYSTANIA DROGI ODPOWIADAJĄ SPOSOBOWI, W JAKI DZIAŁAJĄ POLA EKSPLOATACJI.

Umowa o przeniesienie praw musi powstać w formie pisemnej pod rygorem nieważności i musi dokładnie określać pola eksploatacji. Dlatego podpisując taką umowę, pamiętaj o kilku rzeczach:

> **Pola eksploatacji.** W przypadku **przeniesienia praw majątkowych** warto zwrócić szczególną uwagę na **pola eksploatacji**, jakich dotyczy umowa (druk/Internet/film/audio itd.). Wybrane pola eksploatacji muszą być wymienione w umowie. Aby zagwarantować sobie możliwość własnej publikacji utworu, warto zachować sobie pewne pola eksploatacji; szczególnie istotna jest możliwość wydawania w Internecie.

> **Zobowiązania nabywcy praw.** Zasady, na jakich nabywca praw zobowiązuje się rozpowszechnić utwór, powinny być jasno określone (np. nakład, termin publikacji, kanały dystrybucji, metody promocji itd.).

> **Wybór sposobu korzystania z praw.** Nabywca, któremu przekazujesz prawa do utworu na wszystkich polach eksploatacji, może (ale nie musi!) na wybranym polu zastosować licencję Creative Commons, np. wydawca posiadający prawa do książki na wszystkich polach eksploatacji może wyrazić zgodę na udostępnienie jej treści w Internecie (lub udostępnić ją po upływie uzgodnionego czasu, tzw. okresie karencji).

Jeśli zależy Ci, aby Twoja publikacja została udostępniona na wolnej lub otwartej licencji, możesz w umowie o przeniesienie praw umieścić zapis o wzajemnych zobowiązaniach autora oraz nabywcy praw – dzięki temu odzyskasz możliwość dysponowania swoim dziełem. Chociaż posiadaczem praw będzie nabywca, to udzielona przez niego licencja pozwoli Ci swobodnie korzystać z dzieła.

WCIAŻ POWTARZAJĄ SIĘ SYTUACJE, W KTÓRYCH WYDAWCY W OGÓLE NIE PODPISUJĄ UMÓW – ANI LICENCYJNYCH, ANI O PRZENIESIENIE PRAW.

W TAKIEJ SYTUACJI AUTOR ZACHOWUJE PEŁNIĘ PRAW DO UTWORU, MOŻE NAWET SPRZEDAĆ JE INNEMU WYDAWCY.

DZIEJE SIĘ TAK DLATEGO, ŻE TYLKO LICENCJE NIEWYŁĄCZNE NIE WYMAGAJĄ PISEMNEJ UMOWY; PRZENIESIENIE PRAW LUB LICENCJA WYŁĄCZNA MUSZĄ ZOSTAĆ UTRWALONE W FORMIE PISEMNEJ.

Umowa licencyjna

Umowa licencyjna pozwala autorowi zachować prawa do swojej pracy, a wydawcy korzystać z niej na określonych warunkach. Mamy dwa typy licencji: wyłączne oraz niewyłączne.

> **Wyłączność umowy** to kategoria, która skupia się wokół zagadnienia pól eksploatacji. Umowa licencyjna wyłączna daje wydawcy wyłączność na korzystanie z utworu na określonych polach eksploatacji. Z punktu widzenia twórcy jest to sytuacja podobna do przeniesienia praw, ponieważ na czas trwania umowy traci on możliwość swobodnego korzystania z utworu na rzecz wydawcy.

WRACAJĄC DO PRZYKŁADU DROGI: UMOWA LICENCYJNA WYŁĄCZNA BĘDZIE BLISKA NP. DŁUGOTERMINOWEJ DZIERŻAWIE. INWESTOR OTRZYMUJE PEŁNĄ SWOBODĘ WYKORZYSTANIA TERENU NA WIELE LAT, ALE WCIAŻ ISTNIEJE MOŻLIWOŚĆ ZERWANIA UMOWY NA OKREŚLONYCH W NIEJ ZASADACH. LICENCJA NIEWYŁĄCZNA BYŁABY SYTUACJĄ, W KTÓREJ POZWOLIMY INWESTOROWI KORZYSTAĆ Z NASZEJ DROGI, ALE ZACHOWUJEMY PRAWO, ABY NA PODOBNE WYKORZYSTANIE POZWOLIĆ RÓWNIEŻ INNYM, TZN. NIE GWARANTUJEMY MU MONOPOLU NA WYKORZYSTANIE TERENU.

> Zawierając **umowę licencyjną**, warto najpierw zwrócić uwagę na to, czy jest ona **wyłączna**, czy **niewyłączna**, tzn. czy przekazujesz prawa do publikowania na wyszczególnionych polach eksploatacji wyłącznie tej instytucji, z którą podpisujesz umowę, czy równocześnie nadal możesz z nich korzystać. Jeśli podpisujesz umowę na licencję niewyłączną, możesz także udzielać licencji innym podmiotom lub instytucjom oraz gwarantujesz sobie możliwość publikowania np. w Internecie.

> **Pola eksploatacji.** Jeżeli umowa licencyjna jest umową wyłączną, to podobnie jak w przypadku umowy o przeniesienie praw ważne są dla Ciebie pola eksploatacji. Przekazując swoje uprawnienia komuś innemu, tracisz

możliwość decydowania o sposobach wykorzystania dzieła na czas trwania licencji. Trzeba jednak pamiętać, że także w przypadku licencji niewyłącznych, przy których nie grozi Ci utrata kontroli nad wykorzystaniem dzieła, należy świadomie udzielać zgody na kolejne pola eksploatacji.

LICENCJE WYŁĄCZNE MUSZĄ ZOSTAĆ UDZIELONE NA PIŚMIE I MUSI ZNALEŻĆ SIĘ W NICH DOKŁADNIE OPISANY KATALOG PÓL EKSPLOATACJI, NA WYKORZYSTANIE KTÓRYCH SIĘ GODZIMY.

LICENCJE NIETYCZNE MOGĄ ZOSTAĆ UDZIELONE W DOWOLNEJ FORMIE, MOŻE BYĆ TO USTNA ZGODA, A NAWET SKINIENIE GŁOWĄ W ODPOWIEDZI NA PYTANIE.

BARDZO CZĘSTO PODPISUJĄC RÓŻNORAKIE OŚWIADCZENIA, ZAZNACZAJĄC KRATKĘ „ZGADZAM SIĘ NA REGULAMIN” CZY ODPISUJĄC KRÓTKIM „OK” NA MAILA OD WYDAWCY, W RZECZYWISTOŚCI UDZIELAMY NIETYCZNEJ LICENCJI. NIESTETY, WIĘKSZOŚĆ ZACHOWAŃ TEGO TYPU NIE POZOSTAWIA PO SOBIE ŚLADU, KTÓRY POZWOLIŁBY ŚWIADOMIE ZARZĄDZAĆ PRAWAMI DO WŁASNYCH UTWORÓW CZY PRAWAMI PRZEZ NAS NABYTYMI.

DLATEGO NALEŻY UWAŻNIE CZYTAĆ WSZELKIE OŚWIADCZENIA I DOKUMENTY DAWANE NAM DO PODPISANIA, ABY WIEDZIEĆ, KTO UZYSKUJE PRAWO DO KORZYSTANIA Z NASZEJ TWÓRCZOŚCI. WARTO TEŻ DLA PORZĄDKU SPI-SYWAĆ UMOWY LICENCYJNE NIETYCZNE, NAWET JEŚLI NIE JEST TO WY-MAGANE Z PUNKTU WIDZENIA PRAWA.

> **Czas trwania umowy.** Umowa licencyjna różni się od umowy o przeniesieniu praw także tym, że może być zawarta na czas określony. Warto zwrócić uwagę na warunki umowy w świetle czasu jej trwania. Im dłuższy czas obowiązywania umowy, tym ważniejsze jest zarezerwowanie sobie pola eksploatacji, na którym chcemy samodzielnie rozpowszechniać utwór. Wszystkie warunki umowy warto skonfrontować z proponowanym okresem jej obowiązywania.

> Istnieje również możliwość przyznania wydawcy **czasowej wyłączności** (np. na jeden rok) do publikacji na wszystkich polach eksploatacji, a po upływie tego czasu pozostawienie mu wyłącznego prawa jedynie do jednego z tych pól (czyli po upływie określonego terminu zyskujemy prawo do publikowania utworu np. w sieci na własnych warunkach).

> **Obowiązki twórcy.** Twórca może zobowiązać się do współpracy z wydawcą w celu promocji utworu, warto jednak określić jasne ramy tej współpracy (czas trwania, liczbę spotkań autorskich/promocyjnych itd.).

Rodzaje relacji prawnych autora

Przedstawione powyżej reguły rządzące prawem autorskim i umowami zawieranymi w jego ramach mają charakter podstawowy. Jako autor powinien jednak zdawać sobie sprawę z tego, że praktyka pracy naukowej bywa niestety o wiele bardziej skomplikowana.

Autor pracy nie zawsze będzie posiadaczem pełni praw do niej i nie zawsze będzie mógł dysponować nimi od momentu napisania dzieła. Wynika to z ustawy o prawie autorskim, która daje uczelniom prawo do pierwszej publikacji dzieła, a pracodawcom prawa autorskie majątkowe do utworów wykonanych w ramach stosunku pracy.

Poniżej zaprezentowane są cztery najczęściej spotykane przypadki, jednak zastosowanie podanych rozwiązań zawsze zależy od konkretnej sytuacji i kontekstu.

1. Pracodawca przejmuje prawa do utworu pracowniczego w momencie jego przyjęcia.

Ustawa o prawie autorskim mówi, że pracodawca przejmuje prawa autorskie majątkowe do **utworów pracownicznych** w momencie ich przyjęcia, jeśli były one tworzone w ramach stosunku pracy. Oznacza to, że będzie on posiadaczem praw do wszystkich grafik stworzonych przez zatrudnianych przez niego grafików i tekstów stworzonych przez zatrudnionych przez niego analityków. Przepis ten obowiązuje w instytucjach naukowych tylko w wyjątkowych sytuacjach: **relacje na uczelniach na ogół nie podlegają tym akuratom regulacjom.**

2. Instytucja naukowa otrzymuje prawo do pierwokupu wszystkich pracownicznych utworów naukowych, ale nie przejmuje do nich praw.

Prawa do naukowych utworów pracownicznych – w przeciwieństwie do „zwykłych” utworów pracownicznych – nie przechodzą automatycznie na pracodawcę, ale wiążą się z nimi inne ograniczenia dla autorów. Instytucje naukowe otrzymują ograniczone czasowo prawo do pierwszej publikacji oraz do pierwokupu pracy stworzonej przez jej pracowników. Nie oznacza to, że autor nie może opublikować swojej pracy, zanim zrobi

to uczelnia. Mowa jest tylko o trwającym sześć miesięcy okresie, w którym uczelnia decyduje o publikacji oraz o tym, czy chce kupić prawa do pracy. Autor nie ma obowiązku sprzedać praw, jeśli nie godzi się na warunki proponowane przez uczelnię. Po zakończeniu okresu embargo twórca dysponuje pełnią praw majątkowych, o ile nie sprzedał ich uczelni.

3. Autor posiada pełnię praw autorskich.

To najprostsza do opisanego sytuacja, która daje autorowi największą wolność w zakresie dysponowania swoim dziełem. Zakłada ona, że autor posiada pełnię praw autorskich i może nimi zarządzać zgodnie z zasadami opisanymi w poprzednim rozdziale. Sytuacja ta ma miejsce albo po zakończeniu opisanego w poprzednim punkcie embargo, albo jeśli autor piisał pracę poza jakimikolwiek obowiązkami służbowymi.

4. Autor chce stworzyć utwór zależny, np. tłumaczenie pracy naukowej.

Tłumaczenie pracy jest utworem zależnym i jako takie wymaga zgody posiadacza praw. Równocześnie tłumaczenie jest samo w sobie nowym utworem, którego wykorzystanie wymaga zarówno zgody autora oryginału, jak i tłumacza. Chcąc przetłumaczyć cudzą pracę, musimy uzyskać na to zgodę od posiadacza praw, a chcąc udzielić zgody na tłumaczenie, musimy być pewni, że dysponujemy prawami do własnych utworów. W jaki sposób możesz doprowadzić do tego, że Twoje publikacje – archiwalne lub bieżące, będą dostępne w sposób otwarty (Open Access lub wolne licencje)? Poniżej przedstawiamy typowe sytuacje oraz kilka wskazówek, na co zwracać w nich uwagę.

1. Jeśli, jako autor, nie podpisujesz umowy na publikację w wydawnictwie, a mimo to będziesz publikowany, to oznacza, że udzielasz wydawcy licencji niewyłącznej. Wszystkie prawa majątkowe zostają przy Tobie i możesz swobodnie dysponować swoją publikacją.

2. Udzielenie licencji wydawcy.

W tym przypadku istotne będzie dla Ciebie określenie zakresu oraz czasu trwania licencji. Należy pamiętać, że licencja to czasowe udzielenie zgody na korzystanie z utworu, po której wygaśnięciu pełne prawa do publikacji wracają do autora.

Istnieją dwa rodzaje licencji:

> **licencja niewyłączna** – udzielając tej licencji, możesz zezwalać na niezależne wykorzystywanie utworu przez wiele osób lub instytucji. Udzielenie wydawcy licencji niewyłącznej gwarantuje Ci dalszą możliwość publikowania np. w Internecie oraz udzielania licencji innym podmiotom lub instytucjom. Tego typu licencjami są m.in. licencje Creative Commons. > **licencja wyłączna** – przekazujesz w niej prawa do publikowania na wyszczególnionych polach eksploatacji wyłącznie tej instytucji, z którą podpisujesz umowę. Jeśli chcesz zachować możliwość udostępnienia swojej publikacji w otwartym dostępie, musisz wymóc takie zobowiązanie na instytucji, której udzielasz licencji (czyli z którą podpisujesz umowę).³ Przeniesienie autorskich praw majątkowych. W tej sytuacji kluczowe będzie określenie, na jaki zakres sposobów korzystania z utworu przekazujesz prawa ich nabywcy oraz jakie zobowiązania nabywcy wobec siebie możesz wynegocjować, podpisując umowę.

4. Samodzielne udostępnienie publikacji na wolnej licencji.

Jeśli jesteś posiadaczem pełni praw do dzieła (osobistych i majątkowych, nieograniczonych żadną licencją wyłączną, np. dla wydawcy na druk), możesz samodzielnie opublikować materiał, udzielając na niego niewyłącznej licencji np. Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY).

JEŚLI CHCESZ OTWORZYĆ DOSTĘP DO SWOJEJ PUBLIKACJI ARCHIWALNEJ, A NIE ZACHOWAŁEŚ UMOWY, PAMIĘTAJ, ŻE WYDAWNICTWO POWINNO, NA TWOJĄ PROŚBĘ, UDOSTĘPNIĆ CI KOPIĘ UMOWY. DOMYŚLNIE AUTORSKIE PRAWA MAJĄTKOWE SĄ ZAWSZE PRZY AUTORZE PUBLIKACJI. NA WYDAWNICTWIE CIĄŻY CIĘŻAR DOWODOWY. JEŚLI WYDAWNICTWO NIE POTRAFI UDOWODNIĆ, ŻE POSIADA WYŁĄCZNOŚĆ NA WYKORZYSTYWANIE TWOICH UTWORÓW NA OKREŚLONYCH POLACH EKSPLOATACJI W OKREŚLONYM CZASIE, MOŻESZ DZIAŁAĆ TAK, JAKBYŚ SWOBODNIE DYSPONOWAŁ PEŁNIĄ PRAW MAJĄTKOWYCH DO PUBLIKACJI.

Pamiętaj, by sprawdzić i precyzyjnie określić wybrane pola eksploatacji (sposoby korzystania z utworu), np. z art. 50. Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r.

> W przypadku przeniesienia praw na wszystkie pola eksploatacji, jako autor masz prawo zobowiązać wydawcę odpowiednim zapisem w umowie

do udostępnienia publikacji na wolnych licencjach (jak we wzorach umów proponowanych przez Koalicję Otwartej Edukacji, koed.org.pl/wzory-umow/).

> W celu umożliwienia publikacji samodzielnie, np. w Internecie, autor może pozostawić sobie pewne pola eksploatacji. Pamiętaj, że każda umowa podlega negocjacji, wystarczy chcieć i pytać o to wydawcę. > Autor może zobowiązać wydawcę do określenia okresu karencji dla swojej publikacji, czyli czasu, po którym zostanie ona udostępniona na wolnej licencji.

otwieranie publikacji przez autora

W jaki sposób możesz doprowadzić do tego, że Twoje publikacje – archiwalne lub bieżące, będą dostępne w sposób otwarty (Open Access lub wolne licencje)? Poniżej przedstawiamy typowe sytuacje oraz kilka wskazówek, na co zwracać w nich uwagę.

1. Jeśli, jako autor, nie podpisujesz umowy na publikację w wydawnictwie, a mimo to będziesz publikowany, to oznacza, że udzielasz wydawcy licencji niewyłącznej. Wszystkie prawa majątkowe zostają przy Tobie i możesz swobodnie dysponować swoją publikacją.

2. Udzielenie licencji wydawcy.

W tym przypadku istotne będzie dla Ciebie określenie zakresu oraz czasu trwania licencji. Należy pamiętać, że licencja to czasowe udzielenie zgody na korzystanie z utworu, po której wygaśnięciu pełne prawa do publikacji wracają do autora.

Istnieją dwa rodzaje licencji:

> **licencja niewyłączna** – udzielając tej licencji, możesz zezwalać na niezależne wykorzystywanie utworu przez wiele osób lub instytucji. Udzielenie wydawcy licencji niewyłącznej gwarantuje Ci dalszą możliwość publikowania np. w Internecie oraz udzielania licencji innym podmiotom lub instytucjom. Tego typu licencjami są m.in. licencje Creative Commons.

> **licencja wyłączna** – przekazujesz w niej prawa do publikowania na wyszczególnionych polach eksploatacji wyłącznie tej instytucji, z którą podpisujesz umowę. Jeśli chcesz zachować możliwość udostępnienia swojej publikacji w otwartym dostępie, musisz wymóc takie zobowiązanie na instytucji, której udzielasz licencji (czyli z którą podpisujesz umowę).

3. Przeniesienie autorskich praw majątkowych.

W tej sytuacji kluczowe będzie określenie, na jaki zakres sposobów korzystania z utworu przekazujesz prawa ich nabywcy oraz jakie zobowiązania nabywcy wobec siebie możesz wynegocjować, podpisując umowę.

4. Samodzielne udostępnienie publikacji na wolnej licencji.

Jeśli jesteś posiadaczem pełni praw do dzieła (osobistych i majątkowych, nieograniczonych żadną licencją wyłączną, np. dla wydawcy na druk), możesz samodzielnie opublikować materiał, udzielając na niego niewyłącznej licencji np. Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY).

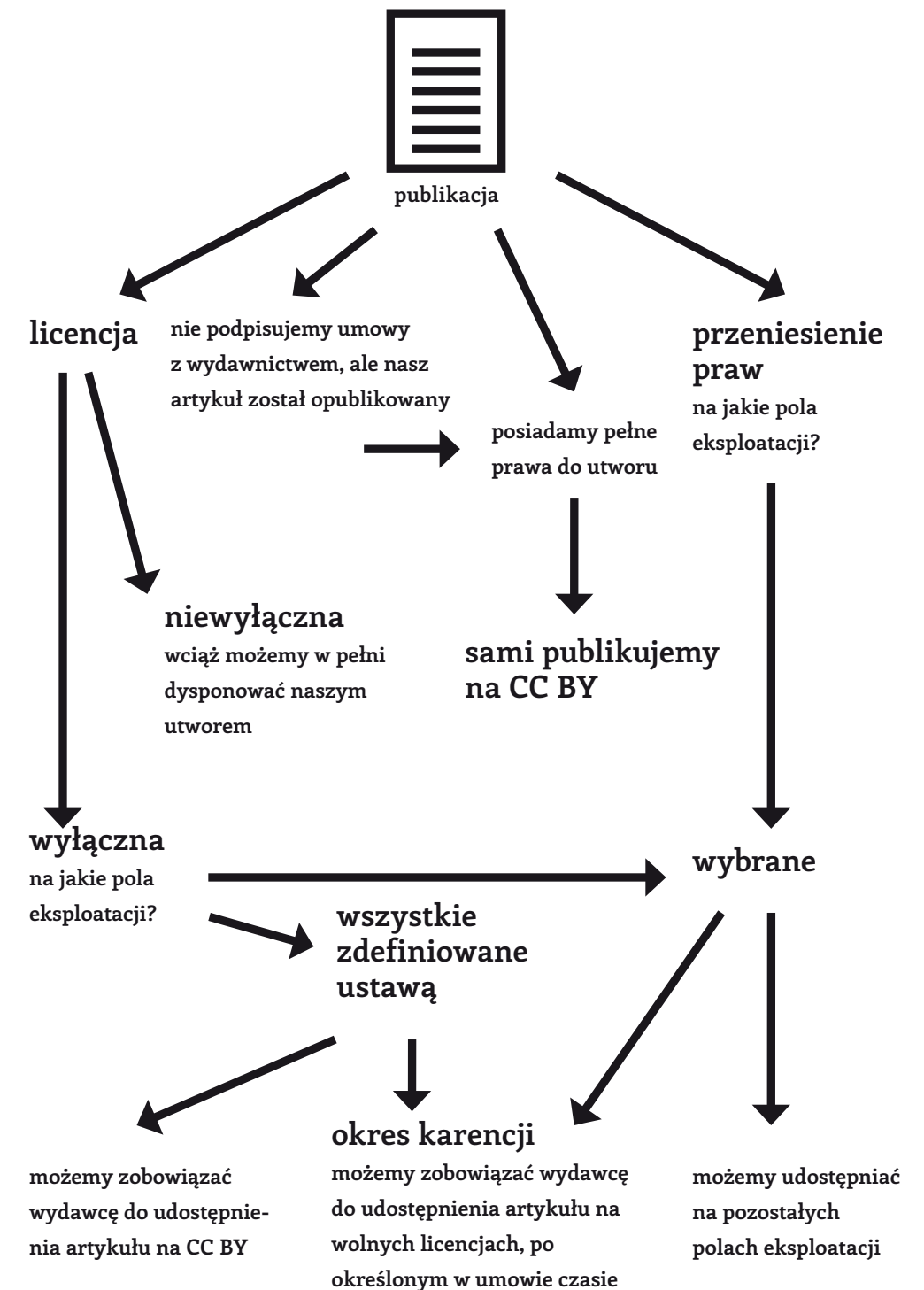
JEŚLI CHCESZ OTWORZYĆ DOSTĘP DO SWOJEJ PUBLIKACJI ARCHIWALNEJ, A NIE ZACHOWAŁEŚ UMOWY, PAMIĘTAJ, ŻE WYDAWNICTWO POWINNO, NA TWOJĄ PROŚBĘ, UDOSTĘPNIĆ CI KOPIĘ UMOWY. DOMYŚLNIE AUTORSKIE PRAWA MAJĄTKOWE SĄ ZAWSZE PRZY AUTORZE PUBLIKACJI. NA WYDAWNICTWIE CIĄŻY CIĘŻAR DOWODOWY. JEŚLI WYDAWNICTWO NIE POTRAFI UDOWODNIĆ, ŻE POSIADA WYŁĄCZNOŚĆ NA WYKORZYSTYWANIE TWOICH UTWORÓW NA OKREŚLONYCH POLACH EKSPLOATACJI W OKREŚLONYM CZASIE, MOŻESZ DZIAŁAĆ TAK, JAKBYŚ SWOBODNIE DYSPONOWAŁ PEŁNIĄ PRAW MAJĄTKOWYCH DO PUBLIKACJI.

Pamiętaj, by sprawdzić i precyzyjnie określić wybrane pola eksploatacji (sposoby korzystania z utworu), np. z art. 50. Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r.

> W przypadku przeniesienia praw na wszystkie pola eksploatacji, jako autor masz prawo zobowiązać wydawcę odpowiednim zapisem w umowie do udostępnienia publikacji na wolnych licencjach (jak we wzorach umów proponowanych przez Koalicję Otwartej Edukacji, koed.org.pl/wzory-umow/).

> W celu umożliwienia publikacji samodzielnie, np. w Internecie, autor może pozostawić sobie pewne pola eksploatacji. Pamiętaj, że każda umowa podlega negocjacji, wystarczy chcieć i pytać o to wydawcę.

> Autor może zobowiązać wydawcę do określenia okresu karencji dla swojej publikacji, czyli czasu, po którym zostanie ona udostępniona na wolnej licencji.

dlaczego warto publikować prace naukowe na wolnych licencjach?

1. Możliwość dotarcia do szerszej grupy odbiorców i większej liczby czytelników.

W przeciwieństwie do wersji papierowej, z cyfrowej kopii może korzystać wielu użytkowników w jednym czasie. Dodatkowo, jeżeli materiał znajduje się w kilku miejscach w Internecie, zwiększasz szansę czytelników na dotarcie do niego z różnych źródeł.

2. Szansa na zwiększenie cytowalności,

która przekłada się na podwyższenie indeksu Hirscha. Twoje szanse są szczególnie duże, jeśli już publikowałeś i miałeś cytowania wcześniej. Jednak i dla początkujących naukowców publikowanie na wolnych licencjach jest bardzo korzystne, bo znacznie ułatwia zostanie zauważonym i cytowanym.

3. Zwiększenie prestiżu swojego i swojej jednostki naukowej.

Wyższa cytowalność przekłada się pozytywnie na ocenę parametryczną jednostki naukowej, co działa na Twoją korzyść, jako pracownika danej instytucji, a także zwiększa szanse w konkursach grantowych, w których osiągnięcia naukowca oceniane są na podstawie wskaźników cytowań.

4. Optymalizacja korzyści Twoich i świata nauki.

Publikacja na licencji CC BY, czyli uznanie autorstwa, daje Ci szansę na optymalizację korzyści płynących z otwartego dostępu do wiedzy:

szerokiej dostępności dzieła, możliwości publikowania i dystrybucji w kraju i zagranicą, użycia czy powtórnego wykorzystania Twojej pracy, w tym tłumaczenia na obce języki. To licencja rekomendowana przez Budapeszteńską Inicjatywę Open Access.

5. Włączenie się do pozytywnych nowych trendów naukowych.

Publikowanie na otwartych licencjach to jeden z najważniejszych kierunków rozwoju dzisiejszej nauki, dążącej do jak najszerzego otwierania dostępu do wiedzy.

6. Model, w którym publikują uznani naukowcy.

Otwarte licencje są stosowane przez coraz większą grupę uznanych naukowców, m.in. prof. Włodzimierza Lengauera, prof. Marię Poprzęcką, prof. Henryka Samsonowicza, prof. Małgorzatę Szpakowską czy dr. Emanuela Kulczyckiego.

7. Otwarcie się na nowe grupy odbiorców.

Publikowanie na wolnych licencjach ułatwia dotarcie do szerszej grupy czytelników, szczególnie młodych ludzi, dla których pierwszym miejscem poszukiwań jest wyszukiwarka internetowa: studentów i pasjonatów. Umieszczając swoją publikację w Internecie, przyczyniasz się do budowania kapitału kulturowego i dostępnej dla wszystkich wiedzy.

8. Większy dostęp do autoryzowanych materiałów naukowych w Internecie.

Publikowanie na wolnych licencjach zmniejsza nieautoryzowany obieg publikacji naukowych. Pojawianie się w Internecie publikacji udostępnianych przez wydawców, które są lepszej jakości, niż materiały zeskanowane przez użytkowników, sprawia, że czytelnicy chętniej korzystają z autoryzowanych materiałów. Dobra jakość umożliwia użytkownikom przerobienie plików np. na formaty ePUB, MOBI czy DAISY, dzięki czemu publikacje stają się dostępne także dla osób niepełnosprawnych, np. z wadami wzroku.

9. Większa liczba miejsc, z których można dotrzeć do tekstu.

Materiały opublikowane na wolnych licencjach łatwo szybko znaleźć nie tylko dzięki mnogości pomagających w tym narzędzi (wyszukiwarki standardowe i naukowe, np. Google Scholar), ale również dlatego, że mogą

znajdować się jednocześnie w wielu miejscach w Internecie (np. na stronie wydawcy, w repozytorium instytucjonalnym). Umożliwia to dotarcie do materiału osobom, które stosują różne strategie poszukiwania informacji.

10. Rozwój komunikacji naukowej.

Publikowanie na wolnych licencjach ułatwia dyskusję wśród naukowców, pozwalając m.in. szybciej uzupełnić badania lub publikację (także dzięki temu, że inni naukowcy od razu uzyskują dostęp do pracy i mogą ją skomentować), wzbogacić o nowe punkty widzenia, a także nawiązać współpracę z innymi badaczami.

11. Większa trwałość publikacji.

Umieszczenie publikacji w kilku miejscach zwiększa szansę na jej przetrwanie, a w konsekwencji umożliwia dotarcie do niej nawet po wielu latach, co jest szczególnie istotne w przypadku nauk humanistycznych.

12. Dodatkowa możliwość zdobycia finansowania,

czego przykładem jest m.in. grant z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na publikację na jednej z otwartych licencji w wydawnictwie Springer.

13. Pełnia praw do swojej twórczości.

Podpisując z wydawcą wolną umowę licencyjną, zachowujesz pełnię praw majątkowych (w przeciwieństwie do umowy z przeniesieniem majątkowych praw autorskich). Możesz wówczas opublikować pracę równolegle w różnych repozytoriach, w serwisach internetowych dla naukowców (np. Academia.edu), na własnej stronie internetowej lub blogu.

14. Ułatwienie czytelnikom cytowania Twojej publikacji.

Udostępniając swoją publikację w wersji cyfrowej, nie tylko ułatwiasz pracę innym naukowcom, którzy chcą ją zacytować, a korzystają z menedżera bibliografii (np. Zotero), ale zmniejszasz też ryzyko wystąpienia błędów w odnośnikach do swojej twórczości (np. literówek w nazwisku), a tym samym ryzyko nieodnotowania cytowania swojej publikacji.

15. Większa szansa zindeksowania publikacji w zagranicznych bazach danych.

Dzięki otwartym licencjom publikacje stają się dostępne dla wszystkich na całym świecie, co umożliwia zindeksowanie ich w zagranicznych bazach danych i dalsze zwiększanie ich zasięgu.

16. Obserwacja dalszego życia publikacji.

Publikując na otwartej licencji, możesz śledzić, gdzie i w jaki sposób dalej funkcjonuje Twoja praca, obserwować, przez kogo jest cytowana i łatwiej w ten sposób nawiązywać kontakty z zainteresowanymi Twoimi badaniami naukowcami.

17. Możliwość odniesienia się do swoich wcześniejszych publikacji.

Nauka to nieustanny proces, czasem więc można zmienić zdanie. Kiedy publikujesz swoje wcześniejsze prace na otwartych licencjach, łatwo możesz się do tego odnieść poprzez zamieszczenie komentarza do udostępnionego tekstu czy dodanie informacji o nowszych, bardziej aktualnych danych i źródłach. Dodatkowo łatwiej też jest sprawdzić kontekst, w jakim pojawia się np. znaleziony przez kogoś cytat z Twojej pracy, kiedy nie trzeba przeszukiwać papierowych egzemplarzy w poszukiwaniu określonego fragmentu, a wystarczy użyć opcji wyszukiwania w tekście.

jak przekonać wydawcę, aby opublikował moją pracę na wolnej licencji?

1. Sprawdzony model przyciągający aktywnych naukowców.

Wielu polskich i zagranicznych wydawców publikuje na otwartych licencjach i nadal dobrze funkcjonuje na rynku wydawnictw naukowych. Widoczność publikacji w często używanych bazach zachęca naukowców do publikowania w danym tytule, bo działa to na ich korzyść: umożliwia zliczanie cytowań, widoczność w Google Scholar i różnych bazach. Sama publikacja (a tym samym wydawca) częściej pojawia się w bieżącym dyskursie naukowym ze względu na łatwość dostępu i dzielenia się treścią.

2. Większa cytowalność publikacji.

Udostępnienie materiałów w Internecie pozwala dotrzeć do większej grupy odbiorców, co zwiększa szansę na kolejne cytowania.

3. Szansa na podwyższenie współczynnika Impact Factor.

Większa cytowalność prac może przełożyć się na wzrost liczby cytowań, a co za tym idzie na wzrost wskaźnika Impact Factor czasopisma.

4. Łatwiejszy dostęp dla zagranicznych odbiorców.

Wolne licencje to szansa na zwiększenie widoczności czasopisma wśród zagranicznych naukowców oraz w zagranicznych ośrodkach naukowych.

5. Trwała atrybucja i poprawne metadane.

Publikacja zawsze może być dokładnie oznaczona, jasno wskazując nie

tylko jej autora, ale i wydawcę, redaktora, numer wydania, miejsce i czas pierwszej publikacji. Dzięki wpisaniu metadanych na stałe przez samego wydawcę gwarantowana jest także ich poprawność.

6. Ułatwienie przy wykrywaniu plagiatów.

Publikowanie treści na wolnych licencjach pozwala zarówno innym, jak i Tobie i Twojemu wydawcy w łatwiejszy sposób rozpoznawać plagiaty.

7. Przyspieszenie tempa procesu wydawniczego.

Dostępne jest otwarte oprogramowanie do przeprowadzania pełnego procesu wydawniczego, co bardzo usprawnia i przyspiesza prace, a jednocześnie pozwala na poprawne indeksowanie czasopisma przez bazy referencyjne (np. DOAJ) oraz wyszukiwarki naukowe (np. Google Scholar) i tym samym lepszą widoczność jego zawartości dla środowiska naukowego. Przykładem takiego darmowego systemu open source przetłumaczonego na język polski jest Open Journal Systems.

8. Zmniejszone koszty publikacji.

Przy publikacji elektronicznej wydawca nie ponosi kosztów dystrybucji wersji papierowej, jej druku, magazynowania itp.

9. Większa rozpoznawalność wydawcy w środowisku.

Publikowanie na otwartych licencjach to również dodatkowa promocja dla wydawcy, bo publikacja przez niego wydana swobodnie może rozchodzić się w coraz szerszych kręgach. Obieg publikacji przestaje być uzależniony od jej nakładu, który nie zawsze podyktowany jest wielkością przewidywanej grupy odbiorców, ale i kwestiami ekonomicznymi.

10. Szansa na namówienie do współpracy nowych autorów.

Publikowanie na otwartych licencjach pomaga zachęcić do współpracy zagranicznych naukowców, którzy dzięki zapewnionej wolnej licencji widoczności w sieci i szerokiej dostępności pracy mogą być bardziej zainteresowani publikacją u danego wydawcy.

11. Zwiększenie zasięgu publikacji i wydawcy.

Większa dostępność tekstów autorów publikowanych przez wydawcę

na otwartych licencjach ułatwia umieszczenie ich w bazach publikacji. Materiały takie w wersji elektronicznej mogą być także udostępniane przez zagraniczne biblioteki, które nie prenumerują danego czasopisma lub nie posiadają danej publikacji w wersji papierowej.

12. Działanie przeciw wykluczeniu.

Otwarte publikacje w sieci umożliwiają uczestnictwo w nauce i korzystanie z materiałów osobom niepełnosprawnym. Jest to także korzystne dla wydawcy, który w ten sposób zwiększa zasięg o grupę osób, które zwykle mają bardzo ograniczone możliwości zapoznawania się z publikacjami naukowymi. To nie tylko działanie na rzecz zwiększania spójności społecznej, ale również możliwe dodatkowe plusy w przypadku np. starania się o dofinansowanie ze środków publicznych.

13. Zaprezentowanie nowoczesnego podejścia.

Publikowanie na wolnych licencjach może pomóc w budowaniu pozytywnego wizerunku wydawnictwa wśród naukowców, którym zależy na tym, by także wydawca starał się o jak największą widoczność i cytowalność ich prac.

14. Wolne licencje to wspólna decyzja.

Jeśli wydawca nie chce publikować na wolnych licencjach, można z nim negocjować inne sposoby otwierania dostępu korzystne dla obu stron: i autora, i wydawcy.

jak zacząć?

praktyczne porady

W sieci jest wiele zasobów dotyczących Open Access i narzędzi pozwalających naukowcom i wydawcom publikować w sposób otwarty. Poniższa lista odnośników nie jest wyczerpująca – w pigułce proponujemy sprawdzone przez nas najbardziej przydatne narzędzia i źródła.

1. Jeśli chcesz wiedzieć więcej o Open Access, zacznij od:

- wprowadzenia do tematu otwartej nauki w serwisie Koalicji Otwartej Edukacji (<http://koed.org.pl/otwartosc/otwarta-nauka/>),
- „Przewodnika po otwartej nauce”, opublikowanego przez Creative Commons Polska i ICM UW (<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartejnauce/>),
- kursu e-learningowego w OpenAGH na temat nowych modeli komunikacji naukowej (<http://otwartanauka.cel.agh.edu.pl/index.php?id=1&theme=1280>),
- informacji w serwisie Open Access prowadzonym przez konsorcjum niemieckich uczelni (dostępne po angielsku i niemiecku) (<http://open-access.net/>),
- zapoznania się z działaniami organizowanymi corocznie w październiku, również w polskich bibliotekach i na wielu uczelniach, czyli Tygodniem Open Access (<http://www.openaccessweek.org/>)

2. Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o zasadach publikowania na wolnych licencjach i innych zagadnieniach prawnych, polecamy

- publikację Krzysztofa Siewicza „Otwarty dostęp do publikacji naukowych. Kwestie prawne” (<http://ceon.pl/pl/otwarta-nauka/kwestie-prawne>),
- wzory umów licencyjnych opartych na wolnych licencjach, dostępne na stronie Koalicji Otwartej Edukacji (<http://koed.org.pl/wzory-umow/>),
- artykuł Emanuela Kulczyckiego o wzorach umów wydawniczych (http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/wzory-umow-wydawniczych-dla-autorow-naukowych-i-wydawcow/).

3. Jeśli chcesz opublikować artykuł w czasopiśmie Open Access

- Sprawdź w rejestrze czasopism publikujących w modelu OA (Directory of Open Access Journals), czy jest tam interesujący Cię tytuł (<http://www.doaj.org/>).
- Nie wszystkie tytuły są już zarejestrowane w DOAJ. Jeśli nie ma tam tego, którego szukasz, sprawdź na stronie internetowej samego czasopisma, czy deklaruje ono publikację prac w modelu OA.
- Możesz też sprawdzić politykę wydawniczą wybranego czasopisma w bazie SHERPA/RoMEO, która zawiera takie informacje dotyczące wielu międzynarodowych tytułów. Niestety na razie jest w niej niewiele polskich czasopism (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>).
- To, że dane czasopismo nie publikuje na otwartych licencjach, nie oznacza, że nie może zezwalać autorom na publikowanie artykułów w sposób otwarty.
- W sprawie polityki wydawniczej czasopisma możesz też skontaktować się bezpośrednio z redakcją i ewentualnie prosić o zgodę na samodzielne opublikowanie artykułu na otwartej licencji.

4. Jeżeli chcesz umieścić artykuł w repozytorium

- Sprawdź, czy Twoja instytucja ma już swoje repozytorium. Jeśli tak, sprawdź na stronie repozytorium, w jaki sposób umieścić tam swoją publikację. Jeśli nie, możesz skorzystać z ogólnopolskiego repozytorium prowadzonego przez Centrum Otwartej Nauki ICM (<http://depot.ceon.pl/>).
- Możesz też poszukać innego odpowiedniego dla Ciebie repozytorium instytucjonalnego lub tematycznego za pomocą Directory of Open Access Repositories (DOAR) – spisu międzynarodowych repozytoriów i bibliotek cyfrowych (http://www.open_doar.org/).

5. Jeżeli chcesz prawidłowo przygotować artykuł do publikacji na otwartej licencji i zwiększyć jego widoczność

- Alternatywą dla publikacji w repozytorium jest publikacja tekstu na własnej stronie internetowej w postaci pliku PDF lub HTML. Dzięki kilku prostym działaniom możesz mu zapewnić widoczność porównywalną do tej, jaką zapewnia repozytorium.
- Stronę z własnymi publikacjami możesz zgłosić do indeksowania przez Google Scholar, wypełniając formularz: <https://support.google.com/scholar/troubleshooter/2898950?hl=en>. Szczegółowo proces ten opisał

Emanuel Kulczycki

- w poradniku „Jak dodać prace do Google Scholar i zwiększyć liczbę cyta- wań oraz indeks Hirscha” (<http://ekulczycki.pl/poradnik/>) – znajdziesz tam także wiele innych przydatnych wskazówek.
- W celu spopularyzowania swojego dorobku naukowego, możesz skorzystać także z następujących serwisów:
 - Google Scholar Citations, <http://www.google.com/citations>
 - Research Gate, <https://www.researchgate.net>
 - Academia.edu, <http://academia.edu/>
 - Social Science Research Network, <http://www.ssrn.com/>
 - ORCID, <http://orcid.org/>
 - Figshare, <http://figshare.com/>

6. Jeśli chcesz opublikować swoją archiwalną książkę w Open Access

- Udostępnij ją w serwisie Biblioteka Otwartej Nauki. Zespół BON pomoże Ci także rozwikłać kwestie prawne, umożliwi digitalizację tytułu, biorąc na siebie jej koszty oraz opublikuje Twoją pracę w sposób otwarty: <http://bon.edu.pl>

7. Jeśli jesteś wydawcą i...

- myślisz o udostępnieniu archiwum swojego czasopisma w sieci, zrób to z pomocą zespołu projektu BazHum. Pomoże Ci z problemami prawno-autorskimi, zdigitalizuje numery Twojego czasopisma, których nie posiadasz w formie cyfrowej i przygotuje do udostępnienia w sieci zgodnie ze wszystkimi standardami. Jako wydawca nie będziesz musiał ponosić z tego tytułu żadnych kosztów: (<http://czasopisma.bazhum.pl>).
- potrzebujesz narzędzia do publikowania czasopisma w sposób otwarty, skorzystaj z Open Journal Systems (<http://pkp.sfu.ca/?q=ojs>). Dzięki OJS możesz przenieść cały proces publikacji do sieci.
- chcesz zmienić model publikowania czasopisma na Open Access, zapoznaj się ze wskazówkami na temat kwestii prawnych (powyżej).
- chcesz, by wydawane przez Ciebie czasopismo wpisane było do baz referencyjnych i serwisów publikujących czasopisma lub książki Open Access, odwiedź:
 - BazHum, <http://bazhum.pl>
 - Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://fbc.pionier.net.pl/owoc>
 - DOAJ, <http://www.doaj.org/>

- DOAB, <http://www.doabooks.org/>
- SHERPA/RoMEO, <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>
- Open Library of Humanities, <https://www.openlibhums.org/>

8. Jeśli chcesz sprawniej poruszać się po zasobach...

Przyrost zasobów OA to nawet kilka tysięcy nowych materiałów różnego typu dziennie. Przeszukiwanie ich nie jest trudne, jeśli zna się wyszukiwarki naukowe, które agregują informacje o otwartych materiałach.

Najważniejsze z nich to:

- BASE, <http://www.base-search.net/>
- Google Scholar, <http://scholar.google.com/>

Przeszukują one zarówno dane z repozytoriów, jak i z czasopism otwartych, a w przypadku Google Scholar także dane ze stron www instytucji naukowych.

Wciąż powstają kolejne narzędzia tego typu, dlatego zawsze warto zapytać o nowości bibliotekarzy akademickich.

W przypadku czasopism otwartych wyszukiwanie należy rozpocząć od dwóch najważniejszych list:

- Directory of Open Access Journal, <http://www.doaj.org/>
- Elektronische Zeitschriftenbibliothek, <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/>

Ta ostatnia jest najpełniejszą listą czasopism w Europie i poza otwartymi czasopismami naukowymi, pokazuje także zamknięte tytuły.

Zasoby repozytoriów najlepiej przeglądać za pomocą:

- OpenDoar, <http://www.opendoar.org/>
- Registry of Open Access Repositories (ROAR), <http://roar.eprints.org/>
- Repozytoria dziedzinowe, http://oad.simmons.edu/oadwiki/Disiplinary_repositories

Zasoby polskich repozytoriów zgodnych z wytycznymi programu Driver dostępne są za pomocą multiwyszukiwarki CEON tworzonej przez ICM UW, <http://agregator.ceon.pl>.

Więcej informacji o zasobach, modelach i Ruchu OA można poszukać na stronie nt. OA serwisu EBIB: http://www.ebib.pl/?page_id=786.

open access poza tradycyjnym publikowaniem naukowym

Otwarty dostęp do publikacji naukowych pozwala na powstawanie nowych form komunikacji naukowej w Internecie oraz nowych narzędzi dydaktycznych. Wykorzystywanie w ich publikowaniu wolnych licencji ułatwia zaś promowanie i popularyzację nauki.

Blogi naukowe

Jednym z przykładów zjawiska, które odmienia tradycyjny system obiegu publikacji naukowych, są blogi tworzone przez badaczy. Te formy komunikacji pomiędzy naukowcami oraz między naukowcami i społeczeństwem ewoluowały wprost z uczelnianych stron domowych, na których poszczególni akademicy umieszczali informacje o swojej pracy badawczej, publikowali zestawienia bibliograficzne swoich prac, relacje z konferencji itp. Formuła bloga pozwoliła na szybkie i łatwe aktualizowanie tych treści i umożliwiła interakcje między autorem i czytelnikami (komentarze). Dziś – także w humanistyce i naukach społecznych – blogi stanowią wartościowe uzupełnienie dla tradycyjnego modelu obiegu wiedzy, idei i informacji w systemie naukowym, opartego wciąż głównie na publikowaniu w druku.

Celem naukowego blogowania jest publikowanie bieżących informacji naukowych, wyjaśnianie złożonych problemów naukowych z wykorzystaniem odpowiednio uproszczonego języka, tak aby zrozumieć go mogli czytelnicy spoza sfery naukowej, oraz publikowanie recenzji naukowych (za Kouper, 2010). Naukowiec aktywny online powinien też – zdaniem

Kouper – zajmować publicznie stanowisko wobec ważnych społecznie kwestii, które dotyczą jego zainteresowań badawczych.

Blogowanie naukowe przybierać może oczywiście rozmaite formy: od publikowania tekstów naukowych z pełnym aparatem krytycznym, po pisanie o nauce czy działania popularyzacyjne, ma ono jednak już w międzynarodowym systemie naukowym określony status i pozycję. Blogi czytać możemy w serwisach internetowych czasopism takich jak „Nature” czy „Science” i w repozytoriach takich jak PLOS. Amerykańskie Towarzystwo Historyczne od 2005 roku patronuje ogłaszanej corocznie nagrodzie dla najlepszych blogów historycznych (Cliopatria Awards).

Potencjał blogów ujawnia się, kiedy recenzję ostatnio wydanej monografii czy opublikowanego w czasopiśmie tekstu lub informację o konferencji przeczytać można o wiele wcześniej niż w druku. Wobec długiego procesu wydawniczego blog staje się bardziej efektywnym sposobem dotarcia do treści naukowych.

Status wpisów publikowanych na blogach z reguły różni się od statusu materiałów publikowanych w czasopismach – nie podlegają one parametryzacji i nie są włączane do dorobku badacza, chociaż praca nad nimi często przypomina pracę nad zwykłym artykułem w recenzowanym czasopiśmie. W systemie ResearchBlogging.org indeksowane są blogi, których autorzy w kolejnych notkach recenzują publikowane w tradycyjnym modelu peer-review artykuły naukowe. Wiele z tych notek posiada własne przypisy i przygotowanie ich treści wymaga dużej pracy. Zwolennicy zmiany zasad parametryzacji proponują alternatywne modele oceny pracy naukowców (tzw. Altmetrics), które powinny uznawać także ich internetową aktywność. Opis koncepcji alternatywnej naukometrii wykracza poza zakres niniejszej publikacji, warto jednak się nim zainteresować.

Otwarty dostęp do publikacji naukowych jest niezwykle istotny dla rozwoju blogosfery naukowej. Przy publikowaniu recenzji dostępność artykułu naukowego, do którego odwołuje się autor recenzji, wydaje się naturalna. Możliwość skorzystania z całego tekstu i swobodnego przytaczania fragmentów treści ułatwia dyskusję nad recenzją oraz – oczywiście – nad oryginalną pracą. W sytuacji ogromnej nadprodukcji tekstów naukowych można traktować blogosferę naukową jako system filtrujący najważniejsze i najciekawsze wątki naukowej debaty.

Blog naukowy może być także formą otwierania tych treści naukowych, które wciąż nie mogą być swobodnie dostępne w trybie Open

Access. Kiedy z powodu umowy z uczelnią, wydawnictwem czy redakcją czasopisma nie możemy opublikować własnej pracy w Internecie, jej obszernie streszczenie z najważniejszymi wątkami możemy opublikować w odpowiedniej notce na blogu. Na tej zasadzie działa prowadzony przez Bibliotekę Narodową projekt BABIN (Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej), w ramach którego publikowane są streszczenia i omówienia artykułów także z zamkniętych czasopism naukowych.

Materiały dydaktyczne

Ideę otwartego dostępu odnieść można także do publikowania materiałów dydaktycznych. W najprostszej formie będą to sylabusy kursów akademickich, w których umieszcza się informacje o tematach poszczególnych zajęć, wymaganiach wobec studentów i obowiązkowej literaturze, z którą muszą się zapoznać. Wielu wykładowców akademickich także w Polsce udostępnia sylabusy online, choć niestety zazwyczaj nie oznacza w czytelny sposób zasad ich dalszego rozpowszechniania. Tymczasem opublikowanie sylabusu na wolnej licencji umożliwi wykorzystywanie go przez innych nauczycieli, którzy mogą dostosowywać go do własnych zajęć.

Obok podstawowych informacji o planie zajęć i literaturze, w sylabusie znaleźć się mogą konkretne materiały przeznaczone dla studentów: książki i artykuły naukowe, teksty źródłowe, nagrania multimedialne itp. Prawo autorskie umożliwia rozpowszechnianie ich w ramach grupy zajęciowej jedynie w zamkniętej sieci uczelnianej. Opublikowanie ich w Internecie będzie złamaniem prawa autorskiego, o ile oczywiście treści te nie są dostępne w którymś z trybów Open Access. Treści naukowe publikowane w otwartym dostępie to nie tylko efektywne wsparcie dla systemu komunikacji naukowej, ale też ułatwienie dla wykładowców i studentów.

Obok sylabusów i materiałów naukowych, o otwartym dostępie w dydaktyce akademickiej możemy mówić także w przypadku kursów online udostępnianych przez uczelnie. W tym przypadku udostępnia się nagrania z wykładów i ćwiczeń oraz publikuje materiały dydaktyczne. Dziś czołowe uniwersytety takie jak Harvard, MIT czy Yale publikują nagrania dokumentujące kursy uczelniane na szeroką skalę i zawsze w trybie otwartego dostępu (choć zazwyczaj ograniczonego przynajmniej do

wykorzystania niekomercyjnego). Masowe kursy online (MOOC – Massive Open Online Course) uznawane są za najważniejszą współczesną formę zdalnej edukacji. W ramach kursów uczestnicy mają możliwość obejrzenia nagrań z wykładów, dostęp do sylabusów i list lektur oraz narzędzi pozwalających na ich wspólne omawianie online, a także zdalnie zaliczają kolokwia i egzaminy. Do najbardziej popularnych serwisów należy Coursera (<https://www.coursera.org/>) czy Udacity (<https://www.udacity.com/>). Nie brakuje oczywiście krytyków takiego modelu nauczania, których podstawowym zarzutem jest to, że studenci korzystający z MOOC nie uzyskują żadnych formalnych dokumentów akademickich po ukończeniu kursu.

W Polsce w dziedzinie otwartych edukacyjnych zasobów uniwersyteckich przoduje Akademia Górniczo-Hutnicza z portalem OpenAGH (open.agh.edu.pl/). Swój portal edukacyjny ma również Toruński Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wiele ciekawych zasobów, choć niepublikowanych w sposób systemowy, oferują również poszczególne wydziały uniwersytetów (np. popularny Ważniak, <http://wazniak.mimuw.edu.pl/> lub kursy matematyki Politechniki Wrocławskiej, <http://www.portal.pwr.wroc.pl/>).

Osobnym zagadnieniem są dopiero rozwijające się w Polsce repozytoria prac naukowych mające służyć łatwemu udostępnianiu wszelkich materiałów powstających na uczelniach. Własne repozytorium prowadzi Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu (repozytorium.amu.edu.pl/). Przykładem zaś pozainstytucjonalnego repozytorium jest CEON (<http://www.depot.ceon.pl/>), w którym swoje publikacje mogą zamieszczać naukowcy ze wszystkich uczelni.

Promocja nauki poprzez otwarty dostęp

Udostępnianie czasopism w wolnym dostępie oraz otwarte kursy online poza wymiarem edukacyjnym mają również wielkie znaczenie promocyjne dla samej uczelni i naukowców. Należy jednak pamiętać, że „otwartość” w tych sytuacjach może oznaczać wiele różnych rzeczy. I tak np. MOOC, otwarte z perspektywy możliwości zapisania się do nich każdego, rzadko oferują równocześnie otwarte zasoby edukacyjne, czyli dostępne na wolnych licencjach. Niemniej materiały i sposoby komunikacji naukowej inne niż publikacje naukowe rozwijają się bardzo szybko i coraz częściej stanowią o popularności całej uczelni lub poszczególnych naukowców, służą ich widoczności w sieci i przyciąganiu współpracowników, studentów lub po prostu uwagi świata pozanaukowego.

koalicja otwartej edukacji

Koalicja Otwartej Edukacji (KOED) to porozumienie organizacji pozarządowych i instytucji działających w obszarze edukacji, nauki i kultury. Jej celem jest budowanie, promocja i działanie na rzecz otwartych zasobów edukacyjnych rozumianych jako materiały, które są udostępnione w sposób otwarty i gwarantujący ich odbiorcom wolność wykorzystywania i odtwarzania utworu, wolność poznawania dzieła oraz stosowania zawartych w nim informacji, wolność redystrybucji i wolność dystrybucji dzieł pochodnych.

Koalicja jest grupą odpowiedzialną za kształtowanie i promowanie otwartej edukacji w Polsce. Wspiera politykę open access oraz prowadzi działania na rzecz społecznego dostępu do zarządzanych przez instytucje kultury zasobów z domeny publicznej. KOED organizuje różnorodne konferencje, seminaria i warsztaty, które mają na celu wzmocnienie współpracy pomiędzy organizacjami zaangażowanymi w otwarte projekty i tworzenie otwartych treści. Koalicja działa także aktywnie na szczeblu rządowym, gdzie podejmuje szereg działań w kierunku uświadomienia i przekonania władz, że wspieranie otwartej edukacji i otwartych zasobów jest naszą wspólną korzyścią.

Organizacje i instytucje chcące włączyć się w działania Koalicji lub uzyskać z jej strony merytoryczne wsparcie w zakresie otwierania swoich zasobów prosimy o kontakt.

Sekretariat Koalicji Otwartej Edukacji prowadzi Fundacja Nowoczesna Polska.

Koalicja Otwartej Edukacji

Fundacja Nowoczesna Polska

ul. Marszałkowska 84/92 lok. 125

00-514 Warszawa

e-mail: Marta Kierepka:

marta.kierepka(at)nowoczesnapolska.org.pl

tel. +48 22 621 30 17

www.koed.org.pl

słowniczek

Altmetrics – nowa forma badania wpływu i zasięgu publikacji naukowych. Do tradycyjnych metod takich jak obliczanie cytowań, dodaje się także występowanie publikacji w serwisach do zarządzania opisami bibliograficznymi, serwisach społecznościowych oraz liczbę jej pobrań i udostępnień.

APC (Article Processing Charges) – opłata za publikację artykułu w czasopiśmie Open Access lub hybrydowym, związana z modelem złotym (Gold Open Access), w którym autor lub instytucja finansuje wydanie artykułu.

Biblioteka cyfrowa – biblioteka, w której wszystkie zbiory mają format cyfrowy i dostępne są za pośrednictwem komputera. Dostęp do nich można mieć na poziomie lokalnym (ograniczonym) lub za pośrednictwem Internetu. Służy ona do publikowania czasopism elektronicznych, e-booków oraz zdigitalizowanych materiałów w wersji tradycyjnej, a także zdjęć, obrazów, materiałów audiowizualnych i innych.

Cytowalność – zbadana statystycznie liczba cytowań danego tekstu, która służy ocenie jakości dorobku naukowca i/lub jakości danego czasopisma. Liczba cytowań jest istotnym czynnikiem przy ewaluacji czasopism, ubieganiu się o środki finansowe na badania oraz obliczaniu mierników wpływu czasopism i naukowców (Impact Factor, indeks Hirscha).

Czasopisma punktowane – tytuły znajdujące się na liście ministerialnej czasopism, która składa się z części A (czasopisma posiadające obliczony Impact Factor – IF), części B (czasopisma, które nie posiadają obliczonego IF), części C (czasopisma, która znajdują się w bazie ERIH). Za publikację w czasopismach z listy otrzymuje się odpowiednią liczbę punktów, które pełnią istotną rolę na przykład przy procesie parametryzacji jednostek naukowych.

Czasopismo elektroniczne – czasopismo ukazujące się wyłącznie w formie elektronicznej.

Czasopismo hybrydowe – czasopismo ukazujące się równolegle w wydaniu papierowym i elektronicznym.

Czasopismo tradycyjne – czasopismo ukazujące się wyłącznie w formie papierowej.

Dostępność – cecha zasobu określająca, czy dokument może być odbierany i przetwarzany przez użytkowników bez konieczności rejestracji czy wnoszenia opłat, czy można go odczytać bez specjalistycznego oprogramowania. Jednocześnie za dostępne uznaje się dokumenty upublicznione w różnych formatach (na różne urządzenia), a także umożliwiające skorzystanie z nich przez osoby niepełnosprawne; np. udostępnienie w dokumencie warstwy tekstowej możliwej do odczytu przez syntezator mowy lub udostępnienie pliku w formacie DAISY sprawia, że dokument jest dostępny dla osób niedowidzących lub niewidomych.

Impact Factor – wskaźnik wpływu czasopisma naukowego ustalany na podstawie liczby cytowań artykułów zamieszczanych na jego łamach. Impact Factor jest współczynnikiem stworzonym i aktualizowanym raz do roku przez Thomson Reuters.

Indeksacja/indeksowanie – umieszczenie metadanych bibliograficznych na temat czasopisma w bazie danych (np. bibliograficznej, pełnotekstowej, referencyjnej). Indeksacja w bazach referencyjnych daje możliwość uzyskania większej liczby punktów podczas ministerialnej ewaluacji czasopisma. Czasopismo do indeksacji może zgłosić: redakcja, wydawca, członkowie rady naukowej czasopisma, jak również w przypadku niektórych baz autorzy publikujący w tym czasopiśmie.

Licencjobiorca – osoba chcąca korzystać z praw autorskich do danego utworu w pewnym zakresie, na określonych polach eksploatacji.

Licencjodawca – twórca utworu lub jego następcą prawną, a także osoby uprawnione autorsko w sposób pierwotny (pierwotnie uprawnionymi

osobami obok twórcy są np. producent filmowy i wydawca).

Metadane – informacje opisujące np. publikację czy inny materiał w formie czytelnej dla komputera (machine-readable), tworzone zgodnie z wybranym modelem (np. MARC 21, Dublin Core). Pozwalają na wygodne katalogowanie i przeszukiwanie baz danych, repozytoriów oraz zawartych w nich informacji.

Otwarte licencje – licencje, które bezpośrednio zezwalają na co najmniej kopiowanie utworu przez wszystkich, ale mogą wprowadzać ograniczenia w postaci zakazu komercyjnego wykorzystania dzieła lub modyfikowania utworu.

Otwarte zasoby edukacyjne – zasoby udostępniane powszechnie, swobodnie i za darmo wraz z prawem do ich dalszego wykorzystywania i adaptacji (np. podręczniki, kursy, scenariusze lekcji i inne).

Otwarty dostęp (ang. Open Access) – idea otwartego, powszechnego i natychmiastowego dostępu do materiałów naukowych i edukacyjnych.

Parametryzacja jednostki naukowej – forma kompleksowej oceny jej działalności w oparciu o kryteria (parametry) wynikające z przepisów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Kryteria oceny obejmują: osiągnięcia naukowe i twórcze, potencjał naukowy, materialne efekty działalności naukowej, pozostałe efekty działalności naukowej.

Plagiat – oznaczenie cudzego utworu lub jego fragmentu (tzw. elementów twórczych) własnym nazwiskiem (tzw. jawny plagiat) lub przejęcie fragmentów cudzego utworu bez podania źródła i pierwotnego autorstwa (tzw. ukryty plagiat).

Pole eksploatacji – sposób korzystania z utworu, np. wyświetlanie filmu lub drukowanie książki.

Postprint – wersja pracy, która przeszła proces recenzji oraz redakcji wydawniczej.

Prawa autorskie majątkowe – prawo twórcy do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Jest to prawo zbywalne, co oznacza, że twórca może przenieść je na inne osoby lub udzielić zezwolenia na korzystanie z utworu.

Prawa autorskie osobiste – prawa niezbywalne chroniące więź twórcy z utworem.

Preprint – wersja pracy przed recenzją oraz korektą przeprowadzoną w wydawnictwie i publikacją w czasopiśmie. Często przyjmuje się, że autor pracy może publikować wersję preprint bez konieczności konsultowania się z wydawnictwem.

Repozytorium – miejsce przechowywania danych, wraz z rozwojem nowych technologii również danych cyfrowych. Pojęcie pochodzi sprzed epoki Internetu i odnosiło się do centralnych miejsc przechowywania danych. Obecnie można wyróżnić repozytoria dziedzinowe, wydziałowe, instytucjonalne (prowadzone przez konkretną jednostkę naukową lub instytucję) lub pozainstytucjonalne (otwarte na zasoby o różnej afiliacji).

Samodeponowanie / Samoarchiwizacja (ang. Self-archiving) – publikowanie w Internecie artykułów naukowych w celu zapewnienia otwartego dostępu do nich. Samoarchiwizacja to jedna z dwóch podstawowych metod publikacji Open Access, nazywana często zieloną drogą Open Access. Artykuły są zazwyczaj publikowane na stronach prywatnych autora lub w repozytoriach.

Samopublikowanie (ang. Self-publishing) – samodzielne opublikowanie treści bez udziału jakiegokolwiek wydawnictwa. Samopublikowanie ogólnie dotyczy przede wszystkim książek, a w nauce prac doktorskich. Z samopublikowaniem mamy więc do czynienia za każdym razem, gdy opublikowana przez autora treść nie jest kopią jakiejś innej, oficjalnie wydanej publikacji.

Umowa licencyjna (licencja) – umowa, na podstawie której twórca uprawnia licencjobiorcę do korzystania z utworu w określony sposób.

Umowa licencyjna niewyłączna (licencja niewyłączna) – umowa, w myśl której licencjobiorca nie ma wyłącznego prawa do korzystania z utworu na określonym polu eksploatacji.

Umowa licencyjna wyłączna (licencja wyłączna) – umowa, w myśl której licencjobiorca ma wyłączne prawo do korzystania z utworu na określonym polu eksploatacji, a licencjodawca nie może udzielić licencji nikomu innemu na korzystanie z utworu w określonym w umowie okresie.

Utwór – każdy przejaw działalności twórczej (tzw. oryginalności) o indywidualnym charakterze, niezależnie od wartości, przeznaczenia dzieła, ani sposobu jego wyrażenia.

Zielona droga otwartego dostępu – samodzielne udostępnianie tekstów naukowych przez autorów. Jeżeli polityka wydawnicza danego czasopisma na to zezwala, autor może samodzielnie udostępnić preprint lub/i postprint artykułu opublikowanego w czasopiśmie naukowym na swojej stronie autorskiej, w repozytorium lub w innym katalogu otwartego dostępu.

Złota droga otwartego dostępu – umożliwianie przez wydawcę natychmiastowego, bezpłatnego dostępu online do treści artykułów publikowanych w wydawanym przez niego czasopiśmie naukowym.

bibliografia

Björk, B.-C. & Solomon, D. (2012). Open access versus subscription journals: a comparison of scientific impact. *BMC medicine*, 10(1), 73. doi:10.1186/1741-7015-10-73

Crow, R. (2009). Income models for Open Access: An overview of current practice. Washington, DC: Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition. Pobrane 16 czerwca 2013, z: <http://www.sparc.arl.org/publisher/incomemodels/>

Eysenbach, G. (2006). Citation advantage of open access articles. *PLoS biology*, 4(5), e157. doi:10.1371/journal.pbio.0040157

Gargouri, Y., Hajjem, C., Lariviere, V., Gingras, Y., Brody, T., Carr, L. & Harnad, S. (2010). Self-selected or mandated, open access increases citation impact for higher quality research. *PLoS one*, 5(10), e13636. doi:10.1371/journal.pone.0013636

Hofmokr, J., Tarkowski, A., Bednarek-Michalska, B., Siewicz, K. & Szprot, J. (2009). Przewodnik po otwartej nauce. Warszawa: Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego. Pobrane z: <http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>

Klimczuk, A. Otwarta publikacja naukowa jako metoda interwencji społecznej. Studium przypadku, "E-naukowiec" 30.11.2012. <http://e-naukowiec.eu/andrzej-klimczuk-otwarta-publikacja-naukowa-jako-metoda-interwencji-spoecznej-studium-przypadku/>

Kouper, I. (2010, 26 lutego). Science blogs and public engagement with science: practices, challenges, and opportunities. Pobrane 17 czerwca 2013, z: [http://jcom.sissa.it/archive/09/01/Jcom0901\(2010\)A02](http://jcom.sissa.it/archive/09/01/Jcom0901(2010)A02)

Kulczycki, E. (2012, 11 kwietnia). Czy warto było udostępnić książkę na licencji CC?

W: Warsztat badacza. Pobrane 17 czerwca 2013, z: http://ekulczycki.pl/teoria_komunikacji/czy-warto-bylo-udostepnic-ksiazke-na-licencji-cc/

Kulczycki, E. (2013, 9 marca). Rok po udostępnieniu w sieci mojej książki – kilka refleksji. W: Warsztat badacza. Pobrane 17 czerwca 2013, z: http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/rok-po-udostepnieniu-w-sieci-mojej-ksiazki-kilka-refleksji/

Morrison, M. (2012). The Imaginary Journal of Poetic Economics. 2012. Pobrane 17 czerwca 2013, z: <http://poeticeconomics.blogspot.com/>

Open access. W: Wikipedia: The Free Encyclopedia. Pobrane 17 czerwca 2013, z: http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Open_access&oldid=559824251

Redhead, C. (2013, 8 marca). Growth in use of the CC-BY license. W: Open Access Scholarly Publishers Association. Pobrane 16 czerwca 2013, z: <http://oaspa.org/growth-in-use-of-the-cc-by-license-2/>

Siewicz, K. (2013). Otwarty dostęp do publikacji naukowych: kwestie prawne. Warszawa: Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego. Pobrane z: <http://www.depot.ceon.pl/handle/123456789/335>

Stanisławska-Kloc, S. (2005). Prawo autorskie a biblioteka cyfrowa - opinia prawna. Biuletyn EBIB, 9(7). Pobrane z: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/70/stanislawski-kloc.php>

Suber, P. (2012). Open Access (s. 256). Cambridge, MA: The MIT Press.

Szczepańska, B. (2007). Prawne aspekty publikowanie obiektów cyfrowych w modelu Open Access. W: IV Konferencja EBIB. Internet w bibliotekach. Open Access. Pobrane z: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat18/szczepanska.php>

www.bon.edu.pl
